

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Jana Herinková

Preventivní programy kyberšikany v ČR

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Jana Herinková**

Vedoucí práce: **Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

HERINKOVÁ, Jana. *Preventivní programy kyberšikany v ČR*. Praha, 2012. 38 s., 6 s. příloh. Bakalářská práce Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Abstrakt

Předmětem zkoumání mé bakalářské práce je kyberšikana jako jedna z forem šikany, její prevence z hlediska teoretického i praktického. Práce se zaměří hlavně na to, jak je tato nová forma šikany řešena a jaké programy existují v ČR přímo na prevenci kyberšikany. Tyto programy budou evaluovány. Bakalářská práce obsáhne vymezení pojmu kyberšikana v širším měřítku – budu se nejdříve věnovat šikaně jako takové, také roli kyberprostoru v sociální interakci. Dalším teoretickým východiskem je evaluace. Poté vymeším konkrétně pojem kyberšikana jako sociální problém. Zde uvedu formy a prostředky kyberšikany, také se budu věnovat jednotlivých případům v zahraničí a v ČR. Následují výzkumy kyberšikany a legislativa upravující kybernetickou šikanu u nás a v zahraničí. Další část se bude věnovat prevenci kyberšikany v ČR - radám pro aktéry bezprostředně se potýkající s problémem prevence sociálně patologických jevů (děti, rodiče, pedagogové). Po předešlých částech bude následovat explorace celostátních preventivních programů v ČR a jejich evaluace pomocí zvolených kritérií. Kritéria určím po rozhovoru s experty na danou problematiku – s představiteli organizací na prevenci a představiteli školených aktérů.

Abstract

The subject of my bachelor work is cyber bullying as one of forms classic bullying and theoretical and practical prevention of this phenomenon. This work focus mainly on a way, in which is this new form of bullying solved and what programmes are existing in the Czech republic specifically to prevent cyberbullying. These programmes are

evaluated. The bachelor work contains definition of the term cyberbullying in wider understanding – At first the work focuses on classic bullying, then the role of cyberspace in social interaction. Another basic theory for my work is theory of evaluation. Next part of the work is definition of the term cyberbullying as a social problem. This part includes forms and instruments of cyberbullying. I also pay attention on specific cases of cyberbullying in the Czech republic and abroad. Further there are researches and legislation about this topic in the Czech republic and abroad. The next part focuses on prevention of cyberbullying in our country – advices for stakeholders (children, parents, teachers) dealing with social pathological phenomena. After this follow exploration preventive programmes in the Czech republic and evaluation of these programmes according to selected criteria. The criteria are selected according to interviews with experts in this issue – with representatives of organizations for prevention and with representatives of trained stakeholders.

Klíčová slova

Šikana, kyberšikana, prevence kyberšikany, preventivní programy, evaluace, kyberprostor

Keywords

Bullying, cyber bullying, prevention of cyberbullying, preventive programs, evaluation, cyberspace,

Rozsah práce: 67 065 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18.5.2012

Jana Herinková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Miriam Kotrusové, Ph.D. za vedení této bakalářské práce. Mé poděkování dále patří Mgr. Kamilu Kopeckému, Ph.D. za jeho čas, rady a materiály k mé práci. Nakonec bych ráda poděkovala 2 členům Preventivně informační skupiny Policie ČR a 3 ochotným odborníkům za cenné rozhovory.

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Předmětem zkoumání mé bakalářské práce je kyberšikana jako jedna z forem šikany, její prevence z hlediska teoretického i praktického. Šikana je velice závažný společenský problém, který se objevuje v prostředí školy, práce, armády různých zájmových klubů apod. Mezi formy šikany patří například izolování obětí, zesměšňování, její okrádání, vyhrožování, vydírání apod. – novým fenoménem je kyberšikana. Kyberšikana se objevila teprve nedávno v souvislosti s rozšířením přístupu k internetu a rozvoji sociálních sítí. Využívá hlavně možností, které nabízejí nové informační technologie, jako jsou mobilní telefony, kamery a internet. Tímto novým fenoménem se ve své práci budu zabývat – zdůrazňuji však, že předmětem mého zájmu bude kyberšikana na základních případně středních školách, nebudu se zabývat tedy kyberšikanou na pracovišti (mobbing, bossing). Tento nový společenský problém je samozřejmě nutné řešit – asi jako všechny formy šikany. Práce se zaměří hlavně na to, jak je tato nová forma šikany řešena a zda existují v ČR programy přímo na prevenci kyberšikany.

Bakalářská práce obsáhne vymezení pojmu kyberšikana v širším měřítku – budu se nejdříve věnovat šikaně jako takové. Zaměřím se na vysvětlení samotného fenoménu šikany z různých hledisek, základních forem šikany. Poté vymezím konkrétně pojem kyberšikana v souvislosti s okolnostmi, za kterých se s ní můžeme setkat, její právní vymezení v české i zahraniční legislativě a některými konkrétními případy kyberšikany. Další část se bude věnovat programům prevence kyberšikany v ČR – rady pro rodiče, učitele, metodiky prevence a jiné osoby bezprostředně se potýkající s problémem prevence sociálně patologických jevů.

Nakonec budou evaluovány existující preventivní programy kyberšikany v ČR na základě analýzy sekundárních dat a provedených rozhovorů s experty školenými v rámci preventivních programů kyberšikany.

2. Teoretická východiska

Teoretickými východisky pro mou práci jsou teorie šikany, teorie evaluace a teorie kyberprostoru. Na základě těchto teorií budu pokračovat v exploraci kyberšikany jakožto společenského problému.

3. Cíle bakalářské práce

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude explorace fenoménu kyberšikany a jeho prevenci v ČR a evaluace jednotlivých programů prevence kyberšikany na základě provedených rozhovorů s experty v oblasti prevence kybernetické šikany v ČR.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Co je kyberšikana?

Jak vypadá prevence kyberšikany v ČR?

Jak hodnotí experti existující preventivní programy v ČR?

5. Metody a prameny

Na výzkumné otázky v rámci explorace problému jsem se rozhodla odpovídat pomocí odborné literatury popisující tuto problematiku a analýzou dokumentů zejména za pomoci právních dokumentů na toto téma na národní a nadnárodní úrovni, výzkumů kyberšikany v ČR a zahraničí a dále za pomoci kauzistiky ze zahraničních ale zejména z českých pramenů. Dále bude provedené šetření mezi experty na tuto problematiku – jak se zástupci preventivních programů, tak s klienty preventivních programů kyberšikany. Tyto experty získám pomocí metody „sněhová koule“.

6. Předpokládaná struktura diplomové práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

- Barak, A. 2008. *Psychological aspects of cyberspace: Theory, research, applications*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-69464-3
- Beran, Qing. *The relation ship between bullying and cyberbullying*. Journal of Student wellbeing [online]. 2007, vol. 1 (2) [vyšlo 2007-12; cit. 2012-26-1]. Dostupný z WWW: <<http://www.ojs.unisa.edu.au/index.php/JSW/article/viewFile/172/139..>>
- Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE* 2 [online; rok zpracování 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>
- Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *Využívání mobilního telefonu dětmi 8 – 18 let* [online; rok zpracování 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2
- Kolář, M. *Školní program proti šikanování: Zkrácená závěrečná zpráva projektu MŠMT: Specifický Program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. [online]. MŠMT, 2003. [cit. 2012-26-1] Dostupný z WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>
- Kolář, M. 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5
- Lenhart, A. *Cyberbullying and online teens pew internet and american life project*. [online; rok zpracování 2008]. Dostupný z WWW: <cyber.law.harvard.edu>
- MŠMT – *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany mezi žáky*, Č.j. 24 246/2008-6. [online] Praha, 2007. 12 str. [cit. 2012-24-1] Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=Metodick%C3%BD+pokyn+ministra+%C5%A1kolstv%C3%AD%2C+ml%C3%A1de%C5%BEe+t%C4%9Blov%C3%BDchovy+prevenci+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD+mezi+%C5%BE%C3%A1ky+%C5%A1kol+%C5%A1kolsk%C3%BDch+za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD>>

Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce

MŠMT - *Prevence sociálně patologických jevů*. [online] Praha, 2003. . [cit. 2012-24-1]

Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>>

Parlament České republiky. *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č.*

162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod. [online]. [cit. 2011-14-11]

Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

Polčák, R.: *Kyberprostor: Nové výzvy právní teorii*. Právní obzor, 2004, roč. 3, č. 87.

[online]. [cit. 2011-14-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.sappress.sk/pravnyobzor/87-03-05.pdf>>

Price, Dalglish. *Cyberbullying. Experiences, impacts and coping strategies as told by*

Australian young people. [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW:

<<http://www.kidshelp.com.au/upload/22878.pdf>>

Qing, L. *New bottle but old wine*. [online; rok zpracování 2012] Dostupný z WWW: <

http://people.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyber_chb2005.pdf>

Roggers, V. 2011. *Kyberšikana*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-984-2

Veselý, Nekola. 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik: Přístupy, metody a praxe*.

Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-75-5

Obsah

ÚVOD.....	2
1. VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	4
2. POPIS ZVOLENÝCH VÝZKUMNÝCH METOD.....	5
3. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
3.1 EVALUACE VEŘEJNÝCH POLITIK.....	8
3.1.1 <i>Definice evaluace</i>	8
3.1.2 <i>Funkce evaluace</i>	9
3.1.3 <i>Typy evaluace</i>	10
3.2 TEORIE ŠIKANY	10
3.2.1 <i>Definice šikany</i>	11
3.2.2 <i>Příčiny šikany</i>	12
3.2.3 <i>Projevy a formy šikany</i>	13
3.3 PSYCHOLOGIE KYBERPROSTORU	13
4. HODNOTOVÁ VÝCHODISKA.....	16
5. KYBERŠIKANA JAKO SOCIÁLNÍ PROBLÉM	17
5.1 VYMEZENÍ POJMU KYBERŠIKANA.....	17
5.2 KYBERŠIKANA A LEGISLATIVA.....	20
5.2.1 <i>Kyberšikana jako trestný čin</i>	20
5.2.2 <i>Prevence kyberšikany v legislativě ČR</i>	22
5.2.3 <i>Prevence kyberšikany na nadnárodní úrovni</i>	24
5.3 SPECIFIKA PREVENCE KYBERŠIKANY NA ÚROVNI ZAJINTERESOVANÝCH AKTÉRŮ	26
5.4 PŘÍPADY KYBERŠIKANY	27
5.4.1 <i>Zahraniční případy</i>	27
5.4.2 <i>Případy v ČR</i>	29
5.5 VÝZKUMY KYBERŠIKANY	31
5.5.1 <i>Zahraniční výzkumy</i>	31
5.5.2 <i>Výzkumy v ČR</i>	32
6. EVALUACE ČINNOSTI ORGANIZACÍ NA PREVENCI KYBERŠIKANY V ČR.....	35
ZÁVĚR	38
SUMMARY	40
PŘÍLOHY	48

Úvod

Šikana je velice závažný společenský problém, který se objevuje v prostředí školy, práce, armády různých zájmových klubů apod. Je klasifikována jako jeden ze sociopatologických jevů, patří tedy do skupiny takových nežádoucích společenských jevů, jako jsou tyto: užívání drog, gambling, záškoláctví, projevy rasismu atd. Mezi formy šikany patří například izolování oběti, zesměšňování, její okrádání, vyhrožování, vydírání apod.

Jakákoli forma šikany je zásadní společenský problém. O to víc je alarmující fakt, že šikana již dnes neprobíhá jen ve fyzickém prostředí (např. na půdě školy), ale může být i mimo něj – v kyberprostoru. *„Kyberšikana (cyberbullying) je jednou z forem psychické šikany. Je to záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilního telefonu.“* [Kolář 2011: 83]. Toto téma je stále více aktuální, jelikož možnosti (a rizika) nových informačních technologií se stále prohlubují a jsou čím dál tím víc dostupnější - celkem 84% dětí ze třetí až deváté třídy základních škol vlastní mobilní telefon, 91% žáků má pak přístup k internetu. [Rogers 2011: 12, 13]

Šikanování ve škole dnes s velkou pravděpodobností probíhá i v kyberprostoru se zachováním tradičních rolí agresorů a obětí. Existují výjimky, ale většinou je šikana ve škole propojena s kyberšikanou. Výsledky výzkumu kyberšikany realizovaného v rámci projektu Minimalizace šikany dokládají, že téměř v 80 % případech šikany pochází agresor ze stejné třídy, popř. školy, jako jeho oběť. Problémem prevence kyberšikany je skutečnost, že klasickou školní šikanu je možné řešit, ale kyberšikanu, která probíhá v mimoškolním prostoru, je velice těžké postihnout. [Kolář 2011: 83,84]

Osobně spatřuji společenský problém nejen v kyberšikaně samotné, ale i v tom, že veřejnost není dostatečně informovaná o tomto fenoménu, tím méně o jeho prevenci, což je doloženo dvěma výzkumy, které na toto téma u nás proběhly v letech 2009 a 2010 – realizované v rámci projektů Minimalizace šikany a E-Bezpečí. Podle nich většina dětí pojmu kyberšikana vůbec nerozumí, jen 18% dotázaných dětí uvedlo,

že jim tento pojem byl vysvětlen ve škole, dalších 11% slyšelo o tomto fenoménu z médií. [Rogers 2011: 13]

Tato práce se zabývá kyberšikanou a její prevencí mezi žáky základních a středních škol, jelikož tato skupina je zatím asi nejlépe zmapována a také se za poslední dobu objevilo mnoho preventivních programů kyberšikany, které ve své práci podrobím exploraci a evaluaci. K evaluaci programů jsou použity rozhovory s aktéry, kteří mají zkušenost s programy prevence kyberšikany.

Hlavním cílem práce je explorovat tento aktuální společenský problém v širším kontextu klasické šikany a porovnat a evaluovat celostátní preventivní programy kyberšikany.

1. Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude explorovat fenomén kyberšikany a jeho prevenci v ČR a evaluovat jednotlivé programy prevence kyberšikany. Zaměřím se na celostátní projekty v této oblasti a hodnocení těchto projektů zejména na základě rozhovorů s aktéry, kteří s programem prevence mají zkušenost. Výzkumné otázky vyplývající z cílů bakalářské práce:

Co je kyberšikana?

Jak byl realizován výzkum tohoto fenoménu u nás?

Jak byl realizován výzkum tohoto fenoménu v zahraničí?

Jak je kyberšikanou legislativně na národní a nadnárodní úrovni?

Jak probíhá prevence kyberšikany v ČR?

Jak dalece splňují určená kritéria preventivní programy kyberšikany v ČR

(výzkum kyberšikany, zaměření projektů na jednotlivé aktéry, přizpůsobení prevence situaci, vzdělávání, intervence, spoty v médiích, evaluace projektu)?

2. Popis zvolených výzkumných metod

Tato bakalářská práce má dvě stěžejní části. V jedné se budu věnovat analýze sekundárních dat, ve druhé expertním rozhovorům.

Abych explorovala fenomén kyberšikany a seznámila se pokud možno s většinou existujících zdrojů na toto téma, budu se zabývat studiem sekundárních dat. Taková data jsou základem pro další pokračování mé bakalářské práce. Jedná se zejména o studium odborných článků, studií, dokumentů veřejné správy, publikací zájmových skupin apod. [Veselý 2007: s.159]

Odborné články a studie jsem vybírala tak, abych se seznámila co nejlépe s fenoménem kyberšikany jak v ČR, tak v zahraničí. Tyto dokumenty se týkají zejména samotného definování pojmu, případů kyberšikany, výzkumů, které zkoumají rozšíření a znalostí na poli kyberšikany mezi žáky základních a středních škol. Dokumenty veřejné správy jsou pro mou práci důležité, jelikož z nich lze pozorovat, do jaké míry jsou s fenoménem seznámeny orgány veřejné správy – jak řeší prevenci kyberšikany a zda je kyberšikana klasifikována jako trestný čin. Publikace zájmových skupin tvoří v mé práci zvláštní skupinu – jedná se o dokumenty, ve kterých jsou návrhy prevence kyberšikany; dále o pomůcku pro exploraci počtu a činností organizací na prevenci kyberšikany v ČR; nakonec se jedná jeden z nástrojů stanovení kritérií pro hodnocení a také tyto publikace pomohou samotnému hodnocení projektů.

Pro empirickou část této bakalářské práce jsem se rozhodla pro kvalitativní metodologii, konkrétně metodu dotazování. Rozhovory byly provedené s klíčovými aktéry, abych zachytila jejich názory na problematiku kyberšikany a také čerpala z jejich zkušeností s tímto fenoménem. [Veselý 2007: s.170 - 171] Klíčové aktéry dělím na dvě skupiny: představitele organizací, které se zabývají prevencí kyberšikany v ČR, a těmito organizacemi školené aktéry, kteří mají zkušenost s preventivními programy jakožto klienti organizací na prevenci kyberšikany.

Preventivní programy dělím na projekty Národního centra bezpečnějšího internetu a Centra prevence rizikové virtuální komunikace. Právě tato dvě centra jsem si k hodnocení vybrala, jelikož jsem po provedení rozhovorů s aktéry zjistila, že většina

organizací zabývajících se prevencí kyberšikany je proškolená jedním ze těchto dvou velkých školicích center v ČR. Na základě toho jsem se rozhodla explarovat a evaluovat práci Centra prevence rizikové virtuální komunikace a Národního centra bezpečnějšího internetu.

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace¹ vzniklo jako nástupce projektu Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronickou komunikací (tzv. E-Bezpečí), který byl realizován v letech 2008 – 2009. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace pod vedením Kamila Kopeckého se zaměřuje zejména na prevenci sociálně patologického chování spojeným s využíváním informačních a komunikačních technologií dětmi. Mezi činnosti tohoto centra patří vzdělávání různých cílových skupin, preventivní programy pro školy, intervence a výzkum.

Národní centrum bezpečnějšího internetu² bylo založeno v roce 2006 jako Online Safety Institute. Toto sdružení je součástí celoevropské sítě národních osvětových center bezpečnějšího internetu INSAFE a spolupracuje s mezinárodní sítí horkých linek INHOPE. Jeho cílem je přispívat k bezpečnějšímu užívání internetu, moderních informačních a komunikačních technologií a k osvojování si etických norem v prostředí kyberprostoru. Nejdůležitějším projektem této organizace je Saferinternet.cz, který podporuje vzdělávání zejména dětí, které se mohou stát oběťmi závadného chování na internetu. Působí proti šíření ilegálního, pedofilního a extremistického obsahu na internetu.

Nejdříve jsem provedla 1 polostandardizovaný rozhovor s představitelem organizace Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, panem Mgr. Kamilem Kopeckým, Ph.D. Cílem tohoto dotazování bylo zejména čerpání zkušeností od tohoto aktéra a doporučení dalších zdrojů informací pro mou bakalářskou práci. Na základě tohoto rozhovoru jsem dostala kontakty na různé, tímto centrem školené aktéry.

---

¹ *Projekt E-bezpečí* [online]. 2008, 05-06-2012 [05-05-2012]. Dostupné z www: <<http://www.e-bezpeci.cz/>>.

² *Saferinternet.cz* [online]. 2011, 05-06-2012 [05-05-2012]. Dostupné z www: <<http://www.saferinternet.cz/>>.

Se školenými lidmi jsem provedla 5 rozhovorů na téma preventivních programů kyberšikany v ČR. Tito aktéři mi měli pomoci stanovit kritéria evaluace programů a poté evaluovat jednotlivé preventivní programy. Jak se ukázalo, aktéři kteří sídlí v Praze, měli zkušenost jak s prací Centra prevence rizikové virtuální komunikace, tak s organizací Národní centrum bezpečnějšího internetu a mohli tak přístup obou organizací porovnat. Tito aktéři byli dotázáni na práci školícího centra, s kterým mají zkušenost, na subjektivní hodnocení práce centra, dále na to, zda jim něco ve školení chybělo, co naopak považovali za přínos školení. Každý rozhovor trval cca ½ až ¾ hodiny.

Zhodnocení programů na prevenci kyberšikany jsou provedena pomocí kritérií zvolených na základě provedených rozhovorů a studia odborné literatury. Byl zhodnocen také způsob, kterým centra naplňují určená kritéria. Byla vybrána tato kritéria: výzkum kyberšikany, zaměření projektů na jednotlivé aktéry, přizpůsobení prevence situaci, vzdělávání, intervence, spoty v médiích, evaluace projektu.

Výzkum kyberšikany umožňuje hodnotit úspěšnost praktických přístupů a také objevit nezamýšlené a nechtěné důsledky různých skutečností. [Giddens 2000; str. 28] K mému tématu se pojí výzkum v ČR jako zkoumání důsledků rozvoje a rozšíření nových informačních technologií v naší společnosti. Zaměření projektu na jednotlivé skupiny aktérů (děti, rodiče, pedagogy) je stěžejní, jelikož ideální prevence je zapojení jak ohrožené skupiny, tak osob pracující s touto skupinou. Přizpůsobení prevence situaci ve školách (tím i diagnostiky stádia problému) je základem preventivních programů, jelikož každé stádium šikany se řeší jiným způsobem. [Kolář 2011: str. 161] Vzdělávání, intervence a spoty v médiích přispívají k ucelenosti preventivního účinku projektu. Posledním kritériem je evaluace, která je důležitá při implementaci nových politik. Pomáhá totiž při rozhodování, zda politiku není třeba změnit, příp. jakým způsobem. [Veselý 2007; str. 339, 340]

Vzhledem k tomu, že tento výzkum je kvalitativního charakteru, nesnaží se tato práce závěry plynoucí z provedených rozhovorů a analýzy sekundárních dat zobecňovat.

3. Teoretická východiska

Pro tuto bakalářskou práci jsem vybrala tři teoretická východiska. Jako první z nich popíšu teorii evaluace veřejných politik, která se bude týkat preventivních programů kyberšikany. Evaluovat bych chtěla zejména na základě rozhovorů s metodiky prevence, kteří si některý z uvedených preventivních programů vybrali a mohou tak hodnotit jeho přínos. Druhým teoretickým východiskem pro tuto bakalářskou práci je teorie šikany. Tato teorie zahrnuje vysvětlení vztahu mezi agresorem a obětí šikany z mnoha pohledů a vymezení základních forem šikany. Třetí teorií pro mou bakalářskou práci je teorie kyberprostoru, která nastiňuje, k jakým změnám chování dochází u lidí v důsledku větší anonymity internetového prostředí.

3.1 Evaluace veřejných politik

Hodnocení je každodenní součástí života, aniž bychom si to uvědomovali. S jeho užitím se setkáváme v médiích, pedagogice, medicíně, sociálních vědách apod. [Hendl 2005, str. 289] Tato kapitola je věnována definováním evaluace, jejím základním funkcím a na závěr typům evaluace.

3.1.1 Definice evaluace

Definic evaluace je hned několik a asi těžko bychom určovali, která z nich je ta správná, jelikož každá konkrétní evaluace může mít jiný kontext a jiný účel, proto jsem vybrala několik definic uvedených v Hendlově Kvalitativním výzkumu (2005) a v knize Analýza a tvorba veřejných politik (2007) od Nekoly a Veselého.

Autoři Borg a Gall přišli v roce 1989 s touto definicí „*Evaluace znamená proces posuzování a hodnocení podstaty, hodnoty a ceny zkoumané intervence nebo objektu s cílem provést určitá rozhodnutí o přijetí, odmítnutí nebo modifikaci zkoumaného programu nebo objektu na určité úrovni rozhodování.*“ [Hendl 2005, str. 289]

Podle autorů Rossi, Lipsey a Freeman (2004) je evaluace „...sociálněvědní aktivita zaměřená na sběr, analýzu, interpretaci a sdělování informací o činnosti a efektivitě sociálních programů.“

OECD (2002) uvádí, že „evaluace je systematické a objektivní hodnocení probíhajících nebo dokončených projektů, programů nebo politik, jejich uspořádání, implementace a výsledků. Cílem je určení významnosti a plnění cílů, posouzení rozvojové efektivnosti, účinku a udržitelnosti. Jde o proces stanovení důležitosti nebo významnosti určité aktivity, politiky nebo programu.“ [Veselý, Nekola, 2007, str. 339]

3.1.2 Funkce evaluace

S definicemi pojmu jsou úzce spjaty funkce evaluace. Dunn (2004) rozlišuje čtyři následující funkce:

1. kontrola naplňování standardů;
2. kontrola poskytovaných zdrojů a služeb;
3. kontrola výsledků;
4. vysvětlení vztahů a účinků.

Tyto funkce lze ještě doplnit o funkci participační, kdy zapojení se občanů do hodnocení politik přispívá k posílení legitimacy rozhodnutí aktérů a většinou vede ke zlepšování těchto rozhodnutí. [Veselý, Nekola, 2007, str. 340]

Funkce evaluačního výzkumu jsou takovéto:

1. Přezkoušení efektivity a užitečnosti programů a opatření
2. Výsledky vedou k plánování dalšího rozhodování ohledně lepšího řízení a kvalitnější nabídky
3. Podpora a dokumentace dosažení cílů
4. Rozšíření vědeckých poznatků o zkoumaných oblastech [Hendl 2005, str. 290].

3.1.3 Typy evaluace

Evaluace se dělí na dva typy podle účelu – normativní a sumativní. Normativní evaluace má za úkol posouzení, jak by mohl být stávající program vylepšen. Sumativní evaluace spočívá v posouzení efektivity programu a rozhodnutí, zda v daném programu má smysl pokračovat.

Hendl doplňuje předešlé typy ještě o tři další:

1. Hodnocení potřeby intervence, což se uskutečňuje před zahájením programu
2. Monitorování programu, které kontroluje shodu se zadáním programu
3. Vyhodnocení evaluací, které se také nazývá metaevaluace [Hendl 2005, str. 283]

Veselý a Nekola (2007) se shodují s Hendlovým dělením na sumativní a normativní evaluaci a ještě uvádějí, že je možné rozdělit proces evaluace na hodnocení procesu politiky a hodnocení výsledků politiky. Typy, které kombinují jak hodnocení procesu, tak hodnocení výsledků politiky popsal William N. Dunn:

1. Sledování sociálních systémů – sledování změn subjektivních a objektivních podmínek v čase
2. Sociální experimenty – systematické zásahy do programů
3. Sociální audit – sleduje vstupy, procesy, výstupy a účinky a snaží se určit, čím jsou výsledky politiky způsobeny
4. Syntéza výzkumu a praxe

Dalšími typy jsou podle Veselého, Nekoly metaevaluace a participativní evaluace. [Veselý, Nekola 2007, str. 340, 353-361]

3.2 Teorie šikany

V rámci teorie šikany zde uvedu definici pojmu šikany, s níž je spojen i trojrozměrný pohled na šikanu, dále se v této podkapitole věnuji jednotlivých formám

šikany s důrazem na kyberšikana. Samotnému pojmu kyberšikana se věnuji více až v kapitole Kyberšikana jako sociální problém.

3.2.1 Definice šikany

Termín šikana je odvozen z francouzského „chicane“, což znamená ponižování, obtěžování, zneužívání, vydírání i fyzické násilí. [Machová a kol. 2009: str. 116]

Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. chápou šikanu jako „*agresi, které se dopouští jedinec nebo skupina vůči jedinci nebo skupině víceméně bezbranným, ať už pro fyzickou či jinou slabost, nebo nemožnost účinné obrany. Pro šikanu je charakteristické opakování vůči těžce oběti.*“ [Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. 1995: str. 69]

Říčan uvádí definici šikany, se kterou pracují přední britští badatelé: „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“ [Říčan 1995: str. 26]

Michal Kolář definice ještě podrobněji rozebírá a doplňuje je o trojrozměrný pohled na šikanu – behaviorální, psychodynamický a sociálně psychologický.

Behaviorální pohled je v praxi nejběžnější – šikanování vnímá jako patologické chování, které porušuje školní řád, někdy dokonce naplňuje skutkovou podstatu trestných činů. Důležitý aspekt tohoto pohledu je, že zde existuje nepoměr sil mezi agresorem a obětí a samoučelnost převažuje nad obětí. Behaviorální pohled je velice důležitý pro praxi prevence šikany. Šikanování si z tohoto pohledu lze rozdělit na tři dimenze šikanování:

1. Přímé a nepřímé
2. Fyzické a verbální

3. Aktivní a pasivní [Kolář 2011: str. 31 – 37]

Psychodynamický pohled není přístupný perspektivě z vnějšku. Tento pohled popisuje šikanování jako závislost mezi agresorem a obětí. Může se jednat jak o jednostrannou, tak o oboustrannou závislost. Tento vztah je určen lidskou strategií „skrýt vlastní strach a využít strachu druhého“. Silní jedinci skrývají svůj strach tím, že ho vyvolávají ve druhých, slabých. Slabší odhalí strach ve všech stránkách. Při pokročilých stádiích šikanování se stává slastí pro agresora ovládnutí oběti a začne svoji agresi stupňovat. Oběť naopak začne omlouvat agresorovo chování, začne ho omlouvat a někdy se s ním začne dokonce i ztotožňovat (pseudostockholmský syndrom). [Kolář 2011: str. 37 – 45]

Sociálně psychologický pohled chápe šikanování jako nemoc skupiny. Šikanování neprobíhá jen mezi agresorem a obětí, ale je to problém celé sociální skupiny. Tato choroba skupiny má pět stádií. Těchto pět stádií bylo identifikováno, aby se dalo šikanování léčit – každé stádium si žádá jiný přístup. Tento model zachycuje postupné kažení vztahů uvnitř skupiny. Michal Kolář přirovnává tyto stádia uvnitř skupiny k měnící se společnosti:

1. Zrod ostrakismu - Identifikace a vyčleňování okrajových členů
2. Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese - Rozptýlený negativní proces ubližování slabším pokračuje
3. Klíčový moment – vytvoření jádra agresorů
4. Většina přijímá normy agresorů
5. Totalita neboli dokonalá šikana [Kolář 2011: str. 45 – 52]

3.2.2 Příčiny šikany

Ke vzniku tohoto sociálně patologického chování přispívá několik příčin, jež se mohou kombinovat. Vaničková (2002) rozlišuje 6 příčin:

1. Celospolečenské příčiny, jimiž chápe vysoké nároky adaptace na rychlé sociální změny, změny ve škole, změny struktury a funkcí současné rodiny, absenci pozitivních vzorů v každodenních situacích apod.;

2. Individuální predispozice, které jsou dány genetickou zátěží jedince, biologickými faktory a odchylkami ve vývoji osobnosti dítěte;
3. Rodinné predispozice, kterými rozumí formování atmosféry rodinného prostředí a sebepojetím dítěte v něm;
4. Ekologické predispozice, které mají odpovědnost za snižování odolnosti jednotlivců vyrovnat se s nároky životního prostředí – zhoršující se prostředí vede k zátěži a stresu;
5. Kulturní predispozice, jimiž jsou chápány negativní vzory chování dospělých, které jsou přijímány jako vlastní výbava chování; dále produkce vrstevnických skupin;
6. Predispozice životních okolností – mezi ně patří např. nemoc a úmrtí v rodině, problémy s přijetím vlastního fyzického vzhledu a citové zklamání.

3.2.3 Projevy a formy šikany

Kolář rozlišuje tyto formy šikany:

1. Šikana podle typu agrese (fyzická, psychická, smíšená, kyberšikana)
2. Šikana podle věku a typu školy
3. Šikana z genderového hlediska
4. Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení
5. Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů [Kolář 2011: str. 78]

Specifické formy šikany jsou šikana mezi dívkami a kyberšikana.

Šikana mezi dívkami je leckdy rozdílná od šikany mezi chlapci, a to zejména proto, že se děje v kamarádkém převleku a psychickou formou. Také je vazba mezi obětí a agresorem silnější. [Ibidem: str. 81, 82]

3.3 Psychologie kyberprostoru

Slovník cizích slov vysvětluje kyberprostor jako „virtuální svět vytvořený moderními technologickými prostředky“. Kyberprostor se stal jedním z prostředků mezilidské komunikace. Pomocí formy této komunikace lidé jednají, spolupracují,

sdílejí informace apod. Kyberprostor s sebou nese určitá specifika, jež v běžné lidské komunikaci nenalezneme. Týkají se zejména vlivu kyberprostoru na lidská rozhodnutí, postoje a emoce. [Barak 2008; str.I]

V polovině 90. let se internet rozšířil do běžného života. Spolu s tím se většině lidí změnil život v důsledku volné přístupnosti informací a možnosti nové interpersonální komunikace. Internet nyní zastupuje množství úkonů, které se před rozšířením nových informačních technologií prováděly osobně. To s sebou samozřejmě nese nutnost zabývat se psychologickým aspektem tohoto prostoru. Kyberprostor je unikátním psychologickým prostředím, které lidé považují za další prostor pro vyjádření sebe sama – zájmů, postojů, vkusu. Unikátní je hlavně proto, jelikož jedinci ho považují za jakýsi meziprostor mezi sebou a jinými lidmi – z části je to osobní prostor, z části je to prostor sdílený s druhými. [Barak 2008: str. 1 – 3]

Každý má uvnitř tohoto prostoru svou identitu, jež se nazývá virtuální identita nebo též kyberidentita. Vnímání této identity, jak poukazuje Polčák, je velice důležité pro mnoho vědních disciplín. Lidé v kyberprostoru mění v souvislosti s odosobněním své chování a interakce. U mladých lidí se v souvislosti se vznikem jejich kyberidentity objevuje mimo jiné lehkost vstupování do sociálních vztahů a komunikace s lidmi z jiných společenských vrstev. [Polčák 2004; str. 262]

Rozšíření internetu jako běžné součásti života jednotlivců ovlivnilo jejich soukromí zejména v důsledku specifické obousměrné komunikace. Více než jiná média internet spojuje jedince s místy a se sebou navzájem. Díky této funkci zde existuje unikátní zacházení s informacemi – jsou sbírány, uchovávány a v neposlední řadě také směňovány. Tato skutečnost je důvodem pro zvýšenou pozornost, zda své osobní informace neposkytujeme např. při nákupu přes internet ještě třetí straně, která je pak může použít. [Barak 2008: str. 16]

Autoři Bargh a McKenna (2004) jsou toho názoru, že užívání internetu nás vede ke změně důvěry. Přes toto médium kontaktujeme potenciální partnery, stáváme se součástí skupin lidí se stejnými zájmy, objednávat si zboží, které chceme. Tím vším vkládáme důvěru do něčeho, co je neověřitelné. Věříme například tomu, že internetový

obchod nám zašle přesně takové zboží, které bylo na fotkách, nezneužije naše osobní údaje a informace o naší platební kartě. [Barak 2008; str. 18]

Výzkumy, které byly na toto téma provedeny, přišly se zajímavými výsledky. Lidé jsou přes internet schopni klást mnohem přímější otázky než ve skutečnosti. Založené internetové profily s informacemi o jedinci a s jeho fotkami zvyšuje úroveň důvěry, které jsou lidé schopni v interpersonální komunikaci přes toto médium. Ke zvýšené důvěře také přispěly nové komunikační technologie jako Skype a e-mail, které jsou nyní mnohem běžnější a častější než jiné komunikační kanály jako telefonní hovor nebo setkání tváří v tvář. Dalším důkazem zvýšené důvěry je například úspěšnost internetových obchodů podle referencí zákazníků. Ve výzkumu Resnicka a Zeckhausera (2001) se ukázalo, že budoucí úspěchy internetových obchodů závisí na tom, jak ho hodnotili uživatelé (konkrétně se jednalo o výzkum E-baye). [Ibidem; str. 21]

Ačkoli je možné chápat soukromí a důvěru jako dvě oddělené složky, spojitost v nich můžeme pozorovat u změněného chování online. I když mnoho uživatelů internetu vyjadřuje, že je pro ně velice důležitá ochrana osobních údajů, jejich chování tomu neodpovídá. [Barak 2008; str. 24]

4. Hodnotová východiska

Hodnotovým rámcem pro mé téma je Listina základních práv a svobod. Bez tohoto dokumentu by nemělo smysl se problémem kyberšikany vůbec zabírat. Za společenský problém můžeme kyberšikanu označit právě proto, že odporuje nejméně dvěma základním lidským právům (a tím i obecně uznávaným hodnotám naší společnosti). Jedná se o právo na důstojnost a právo na svobodu.

Hlava II v dokumentu Listina základních práv jasně předkládá, že každá lidská bytost má právo na důstojnost, která musí být respektována a chráněna a nikdo nesmí být podroben ponižujícímu zacházení. (čl. 1 a čl.4) Hlava III v tomtéž dokumentu sděluje, že *„každý má právo na ochranu osobních údajů, které se ho týkají“* a že *„Tyto údaje musí být zpracovány korektně, k přesně stanoveným účelům a na základě souhlasu dotčené osoby nebo na základě jiného oprávněného důvodu stanoveného zákonem. Každý má právo na přístup k údajům, které o něm byly shromážděny, a má právo na jejich opravu.“* (čl.8)

Hlavním cílem preventivních programů kyberšikany by tedy mělo být, jak šíření osvěty o poskytování citlivých údajích na internetu, tak budování tolerance a respektu mezi členy třídy.

5. Kyberšikana jako sociální problém

V této kapitole se zabývám vymezením pojmu kyberšikana, legislativní problematikou na národní a nadnárodní úrovni, výzkumy tohoto fenoménu v ČR a zahraničí a pro ilustraci přikládám známé kauzy kyberšikany.

5.1 Vymezení pojmu kyberšikana

V této podkapitole se věnuji vymezení pojmu kyberšikana a zabývám se tím, čím je specifická oproti klasické šikaně. K tomuto vymezení je také zapotřebí pojmenovat formy kyberšikany a její prostředky.

Kyberšikanu jakožto formu šikany vystihuje použití moderních komunikačních a informačních technologií. Definice kyberšikany je celkem složitá a řada zahraničních autorů tento pojem vymezuje jinak, jelikož už samotná šikana mnohdy není v odborné literatuře popisována shodně a navíc se k němu přidává přívlastek „kyber“. [Chromý 2010: str. 39]

Autoři Hinduja, Patchin a Burgess-Proctor³ vymezují kyberšikanu jako vědomé opakované ubližování prostřednictvím textu média. U tohoto vymezení tedy chybí prostor pro vizuální nebo audiovizuální hledisko – autoři se zabývají jen technologiemi, které zachycují verbální projevy osob. Audiovizuální stránku věci ale už nalezneme v definici metodického materiálu *Cyberbullying Guidance*⁴ zpracovaného pro potřeby škol Velké Británie, který vidí kyberšikanu jako užití informačních a komunikačních technologií (zejména mobilních telefonů a internetu) s cílem rozrušit jinou osobu. Jiní autoři chápou kyberšikanu jako novou metodu šikanování, která využívá informačních a nových komunikačních technologií jako další cestu trýznění oběti. Agresor tedy

---

³ HINDUJA, S., PATCHIN, J. W., BURGESS-PROCTOR, A. Cyberbullying – parent/teenager „scripts“ to promote dialogue and discussion. [online; rok zpracování 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_scripts.pdf>

⁴ Department for children, schools and families. *Cyberbullying – Supporting school staff*. [online; rok zpracování 2007]. Dostupný z WWW: <<http://www.atl.org.uk/Images/DCSF%20Cyberbullying%20guidance.pdf>>

nenapadá oběť tváří v tvář, ale prostřednictvím vybrané technologie. [Beran, T., Quing, L. 2007: str. 16]

Podle Chromého je nejkompexnější a nejpřesnější definicí kyberšikany ta Belseyho⁵, která označuje kyberšikana jako „*použití informačních a komunikačních technologií, jako e-mailů, textových zpráv mobilních telefonů, pagerů, chatu a webových stránek k podpoře záměrného, opakovaného, hostilního chování osoby nebo skupiny osob, a to s úmyslem poškodit jiného.*“ [Chromý 2010: str. 40]

Podle Michala Koláře má kyberšikana stejné znaky jako běžná psychická šikana – záměrnost, opakovanost, psychické násilí včetně symbolické agrese. Existují dva rozdíly mezi těmito formami šikany:

- 1.) Kyberšikana se neodehrává mezi agresorem a obětí tváří v tvář, ale děje se bez přímého kontaktu – v kyberprostoru
- 2.) Kyberšikana využívá účinnější zbraně – internet a mobil [Kolář 2011: str. 86]

Na základě těchto rozdílů se autoři shodují na několika negativních účincích kyberšikany:

- 1.) Pronásledování oběti 24 hodin denně – probíhá během celého dne a v důsledku toho jsou dříve bezpečně vnímaná místa nyní dalším místem psychického týrání obětí
- 2.) Zajištění velkého (i světového) publika trýznění obětí
- 3.) Moderní zbraně zajišťují anonymitu
- 4.) I jednorázový útok může působit opakovaně Oběť je nutkána znovu sledovat a pročitat ponižující sdělení ve formě obrázku či textu. [Kolář 2011: str. 86, 87]

Bod č. 2 – zajištění velkého publika nemusí být vždy úmyslem. Některé případy kyberšikany mohou být důsledkem vtipu, který se vymkl kontrole – např. popichování mezi kamarády, které se omylem dostane mimo určenou skupinu, což pak vede ke

---

⁵ BELSEY, B. Cyberbullying [online]. [citováno 2012-04-18]. Dostupné z [www.<http://www.cyberbullying.ca/>](http://www.cyberbullying.ca/).

ztrapňování a ubližování. Vanessa Rogers doplňuje také bod č. 3 o tvrzení, že se zvýšenou anonymitou agresora se zvyšuje jeho pocit bezpečí před odhalením. Zároveň je také pro něj snazší na své jednání zapomenout a minimalizovat pocit viny, jelikož nevidí následky svého jednání. Zvýšenou anonymitou se také zmenšuje pocit důvěry oběti k ostatním lidem. [Rogers 2011: str.32]

Dále se zde budeme zabývat prostředky kyberšikany, které ke svým útokům používají agresori. Belsey také dále klasifikuje 7 prostředků kyberšikany:

- 1.) E-mail – zaslání zpráv do osobních poštovních schránek uživatelů
- 2.) Instant messaging – zaslání zpráv a souborů mezi uživateli sítě (ICQ, Skype, MSN Messenger aj.)
- 3.) Chat rooms – chatové místnosti – v reálném čase vedená komunikace mezi uživateli počítače
- 4.) Krátké textové zprávy – SMS, MMS, PDA, EMS
- 5.) Webové stránky – World Wide Web – informační systém pro tvorbu spravování internetových stránek
- 6.) Polling booths – hlasovací schránky – vytvořené na webové stránce za účelem hlasování o nějaké osobní charakteristice
- 7.) Jiné formy komunikace umožňující připojení k internetu (např. Wi-fi)

Vanessa Rogers se s těmito Belseyho body ztotožňuje až do bodu č. 5. Dalšími prostředky tohoto druhu šikany jsou podle ní dále:

- 8.) Mobilní telefonáty – agresori obtěžují své oběti neustálými telefonáty, případně oběti odcizí telefon a použijí ho k obtěžování dalších obětí, což má za následek to, že je původní oběť považována za agresora
- 9.) Sociální sítě – tyto sítě umožňují snadné a rychlé sdílení informací a souborů s ostatními uživateli. Mohou být zneužity k šíření pomluv. Díky tlaku okolí a snaze být populární a získat větší počet následovníků a „přátel“ může dítě přijmout „žádost o přátelství od neznámého člověka a poskytnout mu tak osobní informace. Sociální sítě umožňují agresorovi vytvořit účet a kontaktovat oběť pod smyšlenou identitou, což zaručuje agresorovi anonymitu.

Pro šikanu je příznačná asymetrie ve vztahu agresor-oběť. Bezbrannost oběti je důsledkem subjektivních charakteristik připisovaných oběti – u kyberšikany se ale může

stát obětí každý. Bezbrannost zde není důsledkem připisované charakteristiky, ale tím, jakým způsobem je šikana prováděna. Forma kyberšikany je úzce spojena s tím, jaký prostředek se s ní pojí.

Willard⁶ rozlišuje 7 forem kyberšikany:

- 1.) Flaming – zasílání hrubých a vulgárních zpráv o určité osobě prostřednictvím e-mailů a textových zpráv
  - 2.) Online harassment – opakované posílání útočných zpráv prostřednictvím e-mailů a textových zpráv
  - 3.) Cyberstalking – pronásledování a vyhrožování ublížení na zdraví či jiné zastrašování
  - 4.) Denigration – posílání poškozujících a lživých zpráv o určité osobě nebo jejich zobrazování on-line
  - 5.) Masquerade nebo také Impersonation (podle Rogers 2011) - předstírání identity jiné osoby, posílání materiálů, které ohrožují postavení této osoby
  - 6.) Outing – posílání nebo zobrazování osobních materiálů obsahujících citlivé, soukromé či zahanbující informace, obrázky apod.
  - 7.) Exclusion – zobrazování hrubostí, které vede vyloučení z on-line skupiny lidí
- Dále se také mimo těchto 7 forem objevuje.
- 8.) Trickery – podvod – přesvědčení oběti k prozrazení tajemství či citlivých informací a jejich následné zveřejnění na internetu [Rogers 2011: str. 35]

5.2 Kyberšikana a legislativa

5.2.1 Kyberšikana jako trestný čin

Kyberšikana stejně jako běžná šikana není v České republice klasifikována jako trestný čin. Takovéto chování ale může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů. [Rogers 2011: str. 13]

---

⁶ WILLARD, N. An educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. [online; rok zpracování 2007]. Dostupný z WWW: < <http://csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf> >

Kyberšikana jakožto podskupina šikany spadá do sociálních deviací, stejně jako kriminalita, toxikomanie, prostituce ad. *„Některé projevy kyberšikany mohou nabývat takové intenzity a podoby, že jsou trestněprávně postižitelné. Stěžejní otázkou je zejména vztah kyberšikany k počítačové kriminalitě, poněvadž tuto formu šikany lze za jistých podmínek zahrnout pod počítačovou kriminalitu, a sice ve smyslu trestné činnosti páchané za využití počítače.“* [Chromý 2010: str. 41] Může jít o vydírání, vyhrožování, nebezpečné pronásledování (stalking), útisk aj. [Rogers 2011: str. 13]

Z hlediska počítačové kriminality může být v některých případech kyberšikana klasifikována jako trestný čin, který je prováděn za užití počítačových prostředků. Ministerstvo vnitra ČR tak kyberšikanu chápe. Každý případ je pak řešen podle toho, jaká trestná činnost byla pomocí informačních technologií páchána.⁷

Kyberšikana může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů podle zákona č.40/2009 Sb., o tom hovoří tyto paragrafy:

„§ 202 Svádění k pohlavnímu styku

Kdo nabídne, slíbí nebo poskytne osobě mladší osmnácti let za pohlavní styk s ní, nebo za pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu nebo jinou výhodu či prospěch, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

§ 355 Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení

Kdo veřejně hanobí

- a) některý národ, jeho jazyk, některou etnickou skupinu nebo rasu, nebo*
- b) skupinu obyvatelů republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, etnické skupině, rase, náboženství, třídě

⁷ http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/prilohy/pc_krimi.html

nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

§ 403 Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka

Kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,...

V následující části se podíváme na právní ukotvení prevence a řešení kyberšikany na národní a nadnárodní úrovni. [Rogers 2011: str. 14]

5.2.2 Prevence kyberšikany v legislativě ČR

Na národní úrovni spadá prevence nebezpečného chování na internetu do oblasti prevence kriminality, která je koordinovaná Ministerstvem vnitra ČR, a do oblasti prevence rizikového chování, které je koordinované Ministerstvem školství ČR.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v Metodickém pokynu k prevenci a řešení šikanování kyberšikanu klasifikuje jako verbální psychickou šikanu, která se děje pomocí ICT technologií. Neexistuje tedy legislativa přímo proti kyberšikaně, ale prevence šikany je ukotvena v Metodickém pokynu ČR MŠMT č.j. 24 246/2008-6 upravující zásady prevence a řešení kyberšikany takto:

„(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.

2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.“

Základem pro jednotlivé preventivní programy škol v ČR je Školní program proti šikanování. Dokument byl vypracován Michalem Kolářem na základě výzkumu dokončeného v prosinci 2003 a jeho záměrem bylo ověřit výsledky speciálního programu proti šikanování. Díky příznivým výsledkům tohoto výzkumu, se rozhodlo Školní program proti šikanování vzít za své MŠMT. V tomto dokumentu se píše, že každý školní program proti šikaně by měl obsahovat 13 spolu souvisejících komponent. Těmito komponentami jsou:

- Společné vzdělávání a supervize
- Užší realizační tým
- Zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu
- Společný postup při řešení šikanování
- Prevence v třídních hodinách
- Prevence ve výuce
- Prevence ve školním životě mimo vyučování
- Ochranný režim
- Spolupráce s rodiči
- Školní poradenské služby
- Spolupráce se specializovanými zařízeními
- Vztahy se školami v okolí
- Evaluace

Jelikož je toto téma poměrně nové, vzniklé dokumenty procházejí revizemi a úpravami. Změnu by mohly přinést nové právní normy, které teprve vznikají – např. Zákon o kybernetické bezpečnosti, který by měl chránit český kyberprostor proti nebezpečným aktivitám.

5.2.3 Prevence kyberšikany na nadnárodní úrovni

V porovnání s českou legislativou se legislativa na nadnárodní úrovni více zabývá prevencí kyberšikany v kontextu bezpečnějšího internetu. Předtím než se ale politika na nadnárodní úrovni zabývala specificky kyberšikanou, v roce 2001 byla vydána mezinárodní dohoda týkající se kyberzločinu.⁸

Kyberšikana samotná byla řešena až v roce 2008. Evropský parlament vydal v tomto roce rozhodnutí, na základě kterého EU vytvořila program Safe Internet pro léta 2009-2013.⁹ Tento program má za cíl zajistit pro děti bezpečnější online prostředí. V souvislosti s tím se soustředí se na dvě činnosti:

- Zvýšení povědomí dětí o nových informačních technologiích
- Identifikování a boj proti rizikům, kterým se děti vystavují v souvislosti s užíváním ICT

Program se zaměřuje na škodlivý obsah – ne jen na skutečnosti, které jsou protizákonné.

Hlavní činnosti projektu Safe Internet jsou:

- Zvýšení veřejného povědomí – zejména s důrazem na děti, pedagogy a rodiče, kteří by měli vědět jak předejít rizikům v souvislosti s užíváním informačních technologií
- Boj proti ilegálnímu a škodlivému chování na internetu
- Podpora bezpečnějšího online prostředí – zde je kladen důraz na spolupráci dětí, které pomohou formovat bezpečnější online prostředí

---

⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/policy/legislation/index_en.htm

⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/internet/124190d_en.htm

- Ustavení základních znalostí – toto vědění bude zformováno ve spolupráci se odborníky na online bezpečí pro děti; tyto znalosti by měly děti mít a díky nim odhalit rizika a důsledky svého chování v online prostředí.

V roce 2009 se stala Evropská komise prostředníkem pro dohodu 17 předních internetových firem, která má za cíl zlepšit bezpečnost nezletilých používajících sociální sítě.¹⁰ Dohoda byla podepsána 10. února 2009 v Lucemburku u příležitosti Dne bezpečnějšího internetu pořádaného Evropskou komisí a „*umožní mladým lidem zvládat případná rizika, se kterými se mohou setkat online, jako je internetová šikana nebo odhalování osobních údajů.*“ *Tato dohoda je výsledkem diskusí v pracovní skupině pro sociální sítě, která byla vytvořena v roce 2008. Tato pracovní skupina je složena z provozovatelů sociálních sítí, nevládních organizací a vědců.*

Ke dni Bezpečnějšího internetu se sešli právě provozovatelé sociálních sítí v Evropě, aby „*uznali svou odpovědnost a identifikovali rizika, která jejich stránky přinášejí pro nezletilé. K těmto rizikům patří internetová šikana (obtěžování dětí prostřednictvím internetových stránek nebo mobilních zpráv), grooming (případy, kdy se dospělý seznámí s dítětem se záměrem je sexuálně zneužít) a rizikové chování, jako je odhalování osobních informací. Cílem je tato rizika omezit:*

- poskytnutím snadno použitelného a dostupného **tlačítka „nahlásit zneužívání“**, které uživatelům umožní jediným kliknutím ohlásit nevhodný kontakt nebo nepatřičné chování jiného uživatele;
- zajištěním, aby **výchozí nastavení** pro onlinové profily a seznamy kontaktů uživatelů internetových stránek, kteří jsou registrováni jako nezletilí, bylo „**soukromé**“. Osobám se špatnými úmysly to ztíží navazování kontaktů s mladistvými;
- zajištěním, aby **soukromé profily** nezletilých uživatelů **nebylo možné vyhledat** (pomocí internetových stránek nebo vyhledávačů);
- poskytnutím záruky, že **možnost soukromého nastavení** bude vždy **viditelná a dostupná**, aby mohli uživatelé snadno zvolit, zda jejich onlinové informace uvidí pouze jejich přátelé nebo kdokoliv;

---

¹⁰

- *zabráněním uživatelům do určitého věku, aby dané služby používali.*

*Jsou-li sociální sítě zaměřeny na mladistvé starší než 13 let, mladší děti by neměly mít možnost se na nich zaregistrovat.*¹¹

5.3 Specifika prevence kyberšikany na úrovni zainteresovaných aktérů

Z předešlé kapitoly o legislativě upravující problém kyberšikany lze vidět, že je to fenomén posledních let. Legislativa, která se zabývá prevencí kyberšikany, se teprve implementuje a hodnotí, společnost tedy zatím nemá žádný obecně přijímaný princip boje proti tomuto sociálně patologickému jevu. Podle Centra prevence rizikové virtuální prevence je vhodným způsobem prevence kombinace přímé edukace aktérů s mediálními kampaněmi zaměřenými na jednotlivé druhy fenoménu. Dalším funkčním mechanismem prevence kyberšikany se jeví nabízení alternativních aktivit k rizikovému chování na internetu – např. volnočasové aktivity.¹²

Tato kapitola se věnuje představení různých aktérů prevence kybernetické šikany. Těmito aktéry jsou metodici prevence, učitelé, rodiče i samotné děti. Představení bude zejména zahrnovat popis problémů prevence u těchto skupin. Kapitola považuji za důležitou součást této bakalářské práce, zejména proto, že z výzkumů provedených na toto téma vyplynulo, že se značná část dětí nesvěřuje rodičům a učitelům, když se stane obětí počítačové šikany. Proto je představení aktérů a rad jim směřovaných dle mého názoru důležité, jelikož základem pro prevenci u různých aktérů je chápání jejich specifické roli v prevenci. V této kapitole lze najít shrnutí problémů a překážek prevence u aktérů, jednotlivé rady různých zájmových skupin jsou pak uvedené v příloze.

První skupinou aktérů jsou rodiče. I když se rady pro rodiče ohledně prevence a řešení kyberšikany značně podobají prevenci a řešení tradiční šikany, je zapotřebí si uvědomit, že kybernetická šikana se na rozdíl od té klasické odehrává zejména v prostředí domova oběti. Rodiče jsou nejhůře vzdělavatelným článkem na poli aktérů

¹¹ <http://www.saferinternet.cz/aktivity-projektu/safer-internet-day/sid-2009/1157-3/socialni-site>

¹² *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 3* [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

této problematiky, jelikož jsou velice časově vytíženi. Jako vhodná forma prevence zaměřená na rodiče se tedy jeví prevence formou videospotů, televizních pořadů, internetových kampaní a dalších projektů realizovaných prostřednictvím masmédií.¹³

Druhou skupinou aktérů jsou pedagogové. Učitelé a metodici prevence by obecně měli být vzděláni jak v psychologii, pedagogice, IT technologiích, tak v možnostech řešení konkrétních případů na základě platných právních norem. Problémem práce metodiků prevence je, že každé základní či střední škole je zpravidla jeden metodik prevence, který tuto práci ještě vykonává na půl úvazku (učitel, který je zároveň metodikem prevence). Navíc tento metodik prevence je metodikem prevence všech sociálně patologických jevů, a tak je velice vytížený.¹⁴

Třetí skupinou aktérů jsou samotné děti. Děti by měly být v tomto ohledu vzdělávány metodiky prevence na jejich školách. Vzhledem k pochopitelné a již zmíněné vytíženosti metodika prevence, který dohlíží také na prevenci jiných sociálně patologických jevů, je ale vzdělávání realizováno často ve spolupráci s externím lektorem prevence nebo v kooperaci s Policií ČR – s pracovníky preventivně informačních skupin, které jsou v každém kraji.¹⁵

5.4 Případy kyberšikany

K tomu, abychom explorovali kybernetickou šikanu celkově a pochopili její důsledky, zde uvedu několik případů kyberšikany ze zahraničí a ČR. Jednotlivé případy popisují zejména proto, aby byla jasná závažnost tohoto sociálního problému posledních let. Případy rozdělují na zahraniční a tuzemské a uvnitř těchto kategorií je řadím chronologicky podle roku udání.

5.4.1 Zahraniční případy

Jeden z prvních případů kyberšikany se udál v Kanadě roku 2002. Chlapec Ghyslain Razy jakožto fanoušek filmů Hvězdných válek natočil video, kde vystupuje jako postava Darth Maul právě ze Star Wars. O půl roku později toto video odcizili

---

¹³ Ibidem

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Ibidem

spolužáci chlapce a zveřejnili ho na internetu. Video působí komickým až trapným dojmem. Případ skončil vyloučením provinivších se studentů ze školy, poškozený chlapec po této události trpěl dlouhodobě psychickými problémy.

V roce 2003 byla v BBC odvysílaná zpráva o případu kyberšikany, který spočíval ve vytvoření stránky, kde byla urážena 15-letá Jodi Plumb – tuto stránku Jodi zanedlouho objevila. Předmětem urážek byl její vzhled, poté se dokonce na této webové stránce objevilo předpokládané datum Jodiny smrti. Webová stránka byla odstraněna.

Roku 2004 se dívka z Montrealu, Amy Boucher, přihlásila na webové stránky o umění, aby mohla s ostatními fanoušky umění komunikovat a sdílet svá nová díla. Po hádce přes e-mail s dívkou rovněž navštěvující tyto stránky byly proti Amy vedeny e-mailové útoky po 3 roky. K nenávistným útokům se také přidaly další dívky, které se na webové stránky přihlašovaly pod Amynou identitou a útočily na ostatní uživatele. Nakonec byla Amy diagnostikována deprese.¹⁶

V roce 2006 se stala obětí kyberšikany třináctiletá dívka Megan z amerického státu Missouri. Chlapec, se kterým flirtovala prostřednictvím sociální sítě MySpace.com, jí přes tento portál sdělil, že ukončuje jejich přátelský vztah s odůvodněním, že slyšel, že je „hrozná“. Chlapec ve skutečnosti neexistoval – šlo o žert dívky ze sousedství. Tento žert byl iniciovaný matkou dívky ze sousedství. Po tomto incidentu Megan spáchala sebevraždu.

Sebevraždou skončil i případ z Polska z roku 2007. Spolužáci čtrnáctileté studentky Anie jí vysvlékli ve třídě do spodního prádla a předstírali, že jí znásilňují. Tato scéna trvala asi 20 minut a byla natočena na mobilní telefon. Spolužáci dívky poté vyjádřili záměr zveřejnit video na internetu – po této události spáchala Anie sebevraždu. [Chromý 2010: str. 45]

V roce 2010 byl také zveřejněn případ, kdy se patnáctiletá dívka Pheobe ze South Halley oběsila, jelikož psychicky neunesla soustavné urážení prostřednictvím sociální sítě Facebook. Útoky se týkaly jejího fyzického vzezření a irského původu.

---

¹⁶ <http://tobywelch.suite101.com/famous-cases-of-cyberbullying-a338305>

K sebevraždě jí nabádaly spolužačky, které se nesmířily s její atraktivitou a úspěchem u chlapců.

Rovněž v roce 2010 byli v Miláně shledáni vinnými tři manažeři společnosti Google za porušování soukromí, když nechali zveřejněné video, které zesměšňovalo autistického chlapce. Manažeři byli odsouzeni k půlročnímu odnětí svobody.¹⁷

5.4.2 Případy v ČR

Výskyt kyberšikany v České republice je srovnatelný s výskytem kybernetické šikany v jiných evropských státech. Zpravidla se jedná o audiovizuální nahrávky zobrazující fyzickou šikanu. [Chromý 2007: str. 46]

Nejznámější takový případ se odehrál v roce 2007, kdy byl pořízen záznam zachycující rvačku desítek žáků Základní školy Elišky Krásnohorské a Základní školy Slovenského národního povstání z Ústí nad Labem. Nahrávka byla natočena a zveřejněna na internetu účastníky incidentu. Takovýchto nahrávek je na internetovém portálu Youtube.com nespočet. Na videích je zobrazeno „pravé“ šikanování, ale nechybí tu ani šikanování (podle slov pořizovatelů) nahrané, jehož účelem je pobavení zúčastněných osob a očekávání ohlasů na videozáznam.¹⁸

Případem kyberšikany v ČR jiného typu než natáčení fyzické šikany je případ žákyně deváté třídy Katky, která se terčem šikanování pomocí sociální sítě Facebook stala poté, co dostala od učitele fyziky šanci na opravení známky. Spolužačky se s tím nemohly vyrovnat, a tak začaly šířit na této sociální síti pomluvu, že si zlepšila známku díky sexu s učitelem. Šikanování neustávalo a zhoršovalo se, objevilo se i video zesměšňující Katku. Katka se obrátila s problémem na ředitele školy a požádala jej o pomoc a řešení situace. Díky vyšetřování se ukázalo, že šikana má v této třídě hlubší kořeny. Agresoři šikanování byli potrestáni. Učitel fyziky, který byl terčem nepravdivých pomluv na Facebooku a byl nařčen z pohlavního styku se žákyní, trestní oznámení na Policii ČR nepodal.

---

¹⁷ <http://tobywelch.suite101.com/famous-cases-of-cyberbullying-a338305>

¹⁸ <http://mimochoodem.info/2007/promeny-detskeho-zla/>

Facebook jako prostředek šikanování se objevil i u případu jedné moravské základní školy. Oběťmi šikanování se zde stali dva žáci. Marek, který byl dlouhodobě fyzicky šikanován, a Lucie, která se Marka při jednom z útoků zastala. Agresori založili stránku na Facebooku vystupující proti oběma obětem. Skupina spolužáků zde obětem nadávala a vyhrožovala zabitím. Matka Lucie se nakonec obrátila na vedení školy, které na její upozornění nereagovalo. Až poté, co se Lucčina matka obrátila na média a Policii ČR, začalo vyšetřování. Výsledkem byl odchod jednoho z agresorů na jinou školu, další agresori dostali snížené známky z chování. Lucie byla ve velice špatném psychickém stavu a přešla na jinou základní školu. Marek přešel do paralelní třídy. [Roggers 2011: str. 22, 23]

V dalším případě byly prostředkem kyberšikany sms a e-maily. Kateřina, která chodila do osmé třídy základní školy, odmítla psát úkoly za svou spolužačku Nikolu. Nikoly se to silně dotklo, a jelikož měla ve třídě silnou pozici, dokázala zmanipulovat celou třídu k šikanování Kateřiny. Kateřina od té doby dostávala výhružné sms a e-maily. Když na kyberšikanu přišla matka Kateřiny, rozhodla se jít za matkou agresorky Nikoly – od té doby se kyberšikana ještě zhoršila. Po krátké době Kateřina přestala chodit do školy, s nikým nechtěla mluvit, přestala jíst. Byla hospitalizována a po návratu z nemocnice byla v dlouhodobé péči psychiatra a psychologa, kteří diagnostikovali její nemoc jako úzkostnou poruchou. Kateřina se již do školy nevrátila.

Posledním případem počítačové šikany z ČR, který uvádím je případem dvou hochů z deváté třídy. Žák Karel začal dostávat zamilované sms zprávy a e-maily od dívky Kateřiny Mauerové. Dívka ve skutečnosti neexistovala a vydával se za ní Karlův spolužák Miloš. Miloš rozhovory s Karlem bavil celou třídu. Když Karel vše odhalil, reagoval nadávkami. Miloš proti Karlovi zmanipuloval celou třídu a pozoroval šikanování oběti. Když vše vyšlo najevo, pozvala si ředitelka do školy Milošovy rodiče, kteří ale vinu svého syna popírali a jednali velice arogantně - a to přesto, že jim byly předloženy důkazy v podobně kopie chatu na ICQ. Miloš zůstal nepotrestán. [Kolář 2011: 84 – 89]

5.5 Výzkumy kyberšikany

V návaznosti na první případy kybernetické šikany vznikly i první výzkumy na toto téma. V této kapitole se věnuji českým a zahraničním výzkumům, které se touto problematikou zabývali. Výzkumná šetření se většinou zaměřují na žáky a studenty základních a středních škol.

5.5.1 Zahraniční výzkumy

V roce 2005 byl proveden online výzkum přibližně 1500 adolescentních uživatelů internetu v USA. Autoři Hinduja a Patchin došli k závěrům, že 34,4% respondentů má zkušenost s kyberšikanou, 12,6% respondentů uvedlo, že byli současně napadáni fyzicky a skoro 5% respondentů uvedlo, že měli strach o svou bezpečnost. Většina respondentů, kteří kyberšikanu zažili, jí zažilo přes chatové místnosti (55,6%) nebo přes instant messaging (48,9%). 28% respondentů mají zkušenost s kyberšikanou prostřednictvím e-mailu. Co se týče oznámení respondentů o problému, přes 40% respondentů o kyberšikaně své osoby neřekne nikomu – to udělá jen 14,3% respondentů.¹⁹

Výzkum „Cyberbullying and Online Teens“ provedený v roce 2007 Lenhartem na americké mládeži do jisté míry potvrdilo studii z roku 2005 od autorů Hinduja a Patchin. 32% respondentů přiznalo, že se stalo terčem kyberšikany. „*Jednalo se o nevyžádané e-mailové zprávy, textové zprávy a obrazové soubory.*“ Podle této studie jsou také terčem častěji dívky než chlapci, dále ti, kteří sdílejí svojí identitu online. Dále 15% respondentů sdělilo, že jim byla poslána informace s privátním obsahem o třetí osobě. O 13% dotázaných někdo šířil pomluvu, stejný podíl respondentů obdržel vyhrožující nebo agresivní e-mail nebo sms zprávu.

Ve stejném roce byla provedena studie výzkumníky Kowalskim a Limberem na středních školách v USA. Z výzkumu vyplývá, že 11% z 3767 respondentů bylo zapojeno do kyberšikany, 7% se označilo za oběť kyberšikany (z toho polovina neznala identitu agresora) a 4% respondentů uvedlo, že šikanovalo jinou osobu. [Chromý 2010; str.46]

¹⁹ http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_victimization.pdf

Z kanadského výzkumu ze stejného roku jako dva předešlé provedené výzkumníky Beran a Qing „The relationship between cyberbullying and school bullying“ vyplývá, že 58% dotázaných studentů zažilo kyberšikanu jednou a vícekrát. 26% respondentů uvedlo, že šikanovalo v kyberprostoru jednou a vícekrát. 37% dotázaných přiznalo, že bylo/ jsou šikanováni také ve školním prostředí jednou a vícekrát. Z výzkumu také vyplývá, že kybernetické šikanování má vliv na studijní výsledky ve škole. Studenti, kteří byli šikanováni ve školním prostředí nebo mimo něj v kyberprostoru, měli více absencí, dostávali horší známky a hůře se soustředili než studenti, kteří nebyli oběťmi šikanování.²⁰

Spoluautorka výzkumu – Qingová provedla vlastní výzkum „*New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*“. Zatímco ve společném výzkumu s Beranem neprokázali žádný rozdíl kyberšikanování mezi pohlavími, v tomto výzkumu dospěla autorka k výsledku, že 60% obětí bylo mezi dívkami, 52% obětí bylo mezi chlapci. 54% dotázaných respondentů jsou oběťmi šikany a čtvrtina z nich kyberšikany.²¹

V roce 2009 byl proveden australský výzkum autory Price a Dalglish, který byl proveden mezi respondenty věku 5 – 25 let. 49% respondentů, kteří byli oběťmi kyberšikany, bylo mezi 10 a 12 lety. Ve věkové skupině 13-14 let mělo zkušenost s kyberšikanou 52% a věková skupina 15-16 let byla kyberšikanována ve 29% případů. Dále je zde ukázáno, že nejčastějšími prostředky kyberšikany jsou e-mail (46%), chatové místnosti (44%), sociální sítě (43%) a mobilní telefony (41%).²²

5.5.2 Výzkumy v ČR

Reprezentativní výzkumy na toto téma v ČR byly prováděny až od roku 2009. V tomto roce pracovníci z Centra prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci provedli výzkumné šetření na výskyt nebezpečných komunikačních jevů za použití mobilního telefonu. Výzkum se zaměřil na to, zda dětem věku 8 – 18 někdo objasnil potenciální zneužití mobilního telefonu k nebezpečným projevům chování proti jiným osobám. 63,4 % z celkových 2567 respondentů bylo

²⁰ <http://www.ojs.unisa.edu.au/index.php/JSW/article/viewFile/172/139>

²¹ http://people.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyber_chb2005.pdf

²² <http://www.kidshelp.com.au/upload/22878.pdf>

seznámeno s pravidly limitujícími používání mobilního telefonu (nejčastěji děti seznámili s těmito pravidly rodiče, poté učitelé a dále kamarádi a média). Výzkum se dále zabýval tím, zda děti někdo seznámil s potenciálním nebezpečím při využívání mobilních telefonů (obtěžování, ponižování, zastrašování atd.). Informováno bylo 66,42% respondentů, a to nejčastěji od rodičů. Při uskutečněném útoku agresora pomocí mobilního telefonu by 2,42% respondentů nevědělo co dělat, 9,59% dotázaných by nedělalo proti agresivnímu chování nic, 50,7% by požádalo o pomoc rodiče, učitele, kamarády, 19,34% by se obrátilo na policii a zbytek respondentů by přistoupil k výměně SIM karty nebo kontaktování operátora sítě.²³

V letech 2009-2010 bylo provedeno Centrem prevence rizikové virtuální komunikace výzkumné šetření „*Nebezpečí elektronické komunikace*“. Výzkum se zaměřil na různé formy kyberšikany a na jednotlivé role aktérů kyberšikany – oběti, útočníci, pozorovatelé. 46,8% celkově z 1925 dotázaných odpovědělo, že mělo problémy z kyberšikanou. Oběťmi byly častěji dívky (51,3%) a děti starší 10 let (mezi 41,5% - 50%). 77,1% obětí kyberšikany se nesvěřuje s problémem rodičům. 27,8% respondentů samo vyzkoušelo některý z projevů kyberšikany, byli to častěji chlapci (52%) než dívky – nejčastěji ve věku 15 – 17 let (37,3%). Dále se výzkum týkal kyberšikany učitelů – k útoku na učitele se přiznalo 2,3% respondentů – z čehož 67,6% byli chlapci. 11,1% respondentů uvedlo, že takovému chování bylo přítomno. Pouze 9,1% by o kyberšikaně informovalo rodiče – a to především dívky (62,3%). Výzkum se dále zabýval sdělováním osobních údajů osobám, které respondenti znají pouze přes internet, také znalostí sociálních sítí a webových stránek, na které lze zveřejnit videozáznam.²⁴

Toto šetření bylo provedeno i v letech 2010-2011 a byl zjištěn posun u některých sledovaných skutečností. Podíl původců kyberšikany vzrostl z 27,8% na 41,08%. Podíl obětí se oproti předešlému šetření zvýšil o 6%. Pozitivní výsledek přinesly odpovědi týkajících se hledání pomoci u dospělých osob – podíl dětí, které by hledaly pomoc, se

²³ *Využívání mobilního telefonu dětmi 8 – 18 let* [online; rok zpracování 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

²⁴ *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE I* [online; rok zpracování 2010]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

zdvojnásobil. Pozitivní výsledek lze také sledovat u zveřejňování či vyžádaného sdílení osobních údajů – poklesl o více než 10% (z původních 67,5%).²⁵

Do třetího ročníku tohoto celorepublikového výzkumu provedeného v letech 2011-2012 se zapojilo celkem 10 830 dotázaných. Výzkum se opět zabýval tím, jaký je podíl kyberneticky šikanovaných dětí, komu by se tyto děti svěřili, s jakými formami kyberšikany děti mají zkušenost, dále byly děti dotazovány ohledně sdílení a zasílání osobních informací neznámým lidem a vnímání pravdy a lži na internetu. Díky této sérii výzkumu lze pozorovat negativní trend ve skutečnosti, že se podíl obětí kyberšikany zvyšuje, dále lze ale z dat vidět, že jsou děti ohledně sdílení a zasílání osobních informací opatrnější s kyberšikanou by se svěřil větší podíl respondentů, než tomu bylo v minulých ročnících výzkumu.²⁶

Občanské sdružení AISIS za pomoci nadace O2 provedlo také výzkumné šetření a to v roce 2010. Výzkumu, který byl proveden mezi dětmi věku 8 – 15 let, proběhl na 1004 respondentech. Stěžejních zjištění tohoto výzkumu bylo celkem 5, a to, že znalost pojmu kyberšikana je mezi dětmi velmi nízká – 44% dotázaných tento pojem vůbec nezná, pouze 18% procentům dětí byl pojem vysvětlen ve škole, 11% dětí ho zná z médií a 9% odjinud. Jako dalším důležitým zjištěním se ukázal fakt, že 10% dotázaných dětí se stalo v posledním půlroce obětí kyberšikany. Kyberšikana dále souvisí s klimatem ve třídě – s tím souvisí i to, že nejméně 78% agresorů je ze stejné školy jako oběť. Dále výzkum poukázal na to, že děti sice považují kyberšikanu za nebezpečnou, ale osobně se jí příliš nebojí.

---

²⁵ *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 2* [online; rok zpracování 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

²⁶ *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 3* [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

6. Evaluace činnosti organizací na prevenci kyberšikany v ČR

Existuje velké množství programů a projektů prevence kyberšikany realizovaných státními i nestátními organizací v ČR. Podle mé zkušenosti teď nastal „boom“ s preventivními programy kyberšikany mezi organizacemi na prevenci sociálně patologických jevů. Tato kapitola se věnuje evaluace vybraných organizací podle předem stanovených kritérií hodnocení.

Pro zhodnocení projektů organizací na prevenci kybernetické šikany jsem zvolila následující evaluační kritéria. Poté tabulka obsahující kritéria nastiňuje, jak dalece na základě provedených rozhovorů určená kritéria projekty splnily.

Výzkum na poli kyberšikany v ČR chápou jako jedno z nejdůležitějších z vybraných kritérií. Výzkum umožňuje hodnotit úspěšnost praktických přístupů a také objevit nezamýšlené a nechtěné důsledky různých skutečností. [Giddens 2000; str. 28] K mému tématu se pojí výzkum v ČR jako zkoumání důsledků rozvoje a rozšíření nových informačních technologií v naší společnosti. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace pořádá každoroční celostátní výzkum, což bylo uvedeno v podkapitole Výzkumy v ČR. Národní centrum bezpečnějšího internetu žádný výzkum neprovádí, odkazuje jen na některé zahraniční výzkumy, což chápou jako nedostatek, vzhledem k tomu, že situace v ČR může být v některých ohledech vůči dalším zemím specifická.

Zaměření projektů na jednotlivé aktéry je stěžejní, jelikož k ideálnímu preventivnímu účinku je nutná kombinace vzdělávání ohrožené cílové skupiny a vzdělávání osob, které s touto skupinou pracují.²⁷ Zatímco NCBI uvádí nabídku prevence žákům, pedagogům, rodičům a mimo to pořádá školení i pro jednotlivé oddělení PIS Policie ČR, Centrum prevence rizikové virtuální komunikace vzdělává i sociální pracovníky a pracovníky Bílého kruhu bezpečí. Zajímavostí je, že toto centrum se věnuje i edukaci studentů pedagogických fakult - budoucích učitelů.

---

²⁷ *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 3* [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

Základem léčby jakékoli formy šikany je diagnostika a alternativní náprava, které respektují vnitřní stádia a formy šikany. [Kolář 2011: str. 161] Proto jsem při výběru kritérií kladla důraz na zkoumání **přizpůsobení prevence** situaci ve škole. Centrum PRVoK nabízí výzkumné šetření ve škole a konzultace prevence podle dané situace zaměřené na kyberšikanu. NCBI sice nabízí diagnostiku situace, ale jedná se o diagnostiku bezpečnostní situace v učebnách ICT na školách.

Kritéria vzdělávání, intervence a spoty v médiích se zaměřují na aktivity každého z projektů. **Vzdělávání** v této oblasti je základem pro prevenci a hlásí se k němu jak NCBI, tak PRVoK. Obě dvě organizace chtějí, aby aktéři měli povědomí o kyberšikaně. Způsob, jakým organizace vzdělávají, se ale liší. NCBI předkládá informace, které seznamují aktéry s pojmem kyberšikana, a obecné rady o bezpečném chování na internetu. PRVoK pracuje s kauzami od Policie ČR – na nich pak staví přednášky a semináře pro aktéry. Také se zaměřuje na edukaci učitelů ve školské legislativě s ohledem na kyberšikanu.

Intervence u obou organizací probíhá velmi podobně, co se týká řešení žádosti o pomoc při řešení kyberšikany. NCBI má nadto velmi propracovaný blokační systém. Systém blokuje nevhodný obsah na internetu, který někdo nahlásí jako závadný.

Spoty v médiích, jak již bylo uvedeno, jsou důležité, jelikož zasahují jednu z klíčových skupin aktérů – rodiče. Spoty zobrazující nebezpečí v kyberprostoru jsou záležitost, kterou se zabývá výhradně NCBI. Jde většinou o videospoty na webové stránce youtube.com, které byly vytvořeny pro projekt EU Safer internet.

Evaluace projektů má zásadní roli pro informaci o výstupech a účincích implementovaných politik, aby mohlo být rozhodnuto o jejím pokračování, změně daného programu. PRVoK evaluaci provádí na dvou úrovních – hodnocení lektorů prevence pedagogy, kteří byli školeni, a hodnocení a řešení neobvyklých situací, se kterými se lektoři prevence setkali při školení. Evaluace NCBI není známá.

Tab. 1

Kritérium	Centrum prevence rizikové virtuální komunikace	Národní centrum bezpečnějšího internetu
Výzkum na poli kyberšikany v ČR	Ano, každoroční celostátní výzkumné šetření	Ne
Zaměření projektů na jednotlivé aktéry (děti, rodiče, pedagogové)	Ano	Ano
Přizpůsobení prevence situaci ve škole	Ano, projekt nabízí výzkumné šetření situace ve škole -> přizpůsobení prevence	Ne
Vzdělávání	Ano	Ano
Intervence	Ano, online poradna se specializuje na pomoc v konkrétních případech	Ano, prostřednictvím pomoc-online a horké linky
Spoty v médiích	Ne	Ano, videospoty
Evaluace projektů	Ano, probíhá na dvou úrovních	?

Uvedená kritéria a způsob, jakým je Centrum prevence rizikové virtuální komunikace a Národní centrum bezpečnějšího internetu řeší, poukazují na rozdíl mezi oběma institucemi. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace se spíše zaměřuje na řešení kyberšikany jako formy šikany a Národní centrum bezpečnějšího internetu posuzuje kyberšikanu jako čin, který je způsoben nebezpečným prostředím kyberprostoru.

Závěr

Tato bakalářská práce přináší za využití teoretických rámců evaluace, teorie šikany a teorie kyberprostoru explorační pojmu kyberšikana jako sociálního problému a evaluaci organizací zabývajících se celostátně prevencí kybernetické šikany v České republice.

Uvedená práce obsahuje definování pojmu kyberšikana, který je znám až v posledních letech, poukazuje na množství forem a prostředků kybernetické šikany a také na její rozdílnost od šikany klasické. Na základě explorační kyberšikany jako sociálního problému je také možné konstatovat, že kyberšikanu je možné chápat dvěma způsoby – z hlediska školské legislativy jako šikanu za užití informačních technologií nebo z hlediska počítačové kriminality jako jednání, které může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů, které jsou upraveny zákonem.

Vzhledem k tomu, že kybernetická šikana je fenoménem posledních let, výzkumů na toto téma není mnoho ani v zahraničí ani v ČR. Výzkumy jak v ČR, tak v zahraničí dokazují, že podíl žáků na základních a středních školách, který se setkal s kyberšikanou, se zvětšuje. Zvětšuje se ale také podíl respondentů, kteří jsou seznámeni s riziky kybernetické komunikace.

To, že počítačová šikana je poměrně novým fenoménem lze také pozorovat v oblasti legislativy. Na národní úrovni se setkáme se zmíněním kybernetické šikany u MŠMT a MVČR, ale zákon upravující konkrétně kyberšikanu neexistuje. Na nadnárodní úrovni existují projekty, které teprve implementují různé formy prevence. Hodnocení programů lze očekávat v příštích letech.

Dále je v práci vysvětleno, že prevence tohoto fenoménu u různých aktérů se potýká s překážkami, přes které se preventivní projekty v ČR musí dostat. Problémy u jednotlivých skupin aktérů se liší. Proto jsou činnosti preventivních projektů diverzifikovány podle potřeb aktérů. Prevence u rodičů se musí potýkat s nedostatkem volného času rodičů, a tak je vhodné prevenci provádět přes média. Metodikové prevence jsou často pracovním velice vytížení, prevence tak směřuje hlavně k praktickému vysvětlení školské legislativy. Děti často kyberšikanu neumějí identifikovat, a tak je prevence zaměřena na osvětu.

Provedené rozhovory s aktéry, kteří mají s programy prevence kyberšikany zkušenost, ukázaly, že v ČR existují dvě hlavní školicí centra - Centrum prevence rizikové virtuální komunikace a Národní centrum bezpečnějšího internetu, které školí prevenci i další organizace zaměřené na prevenci kyberšikany v ČR. Tato školicí centra jsou evaluována podle zvolených kritérií.

Z evaluace programů lze vidět, že se přístup obou center liší v tom, jak chápou kyberšikanu, a tím i jejich přístup k prevenci a řešení kyberšikany s aktéry. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace se zajímá o kybernetickou šikanu jako o formu šikany, zatímco Národní centrum bezpečnějšího internetu posuzuje počítačovou šikanu jako čin, který se objevil z důvodu nebezpečnosti kybernetického prostředí.

Rozdílnost obou přístupů dle mého názoru existuje z velmi jasného důvodu. Národní centrum bezpečnějšího internetu implementuje projekt Safer internet podle předlohy Evropské unie Saferinternet, která se zejména zaměřuje na blokaci závadného obsahu a smyslem této prevence a boje proti kyberšikaně je zablokovat nevhodného online obsahu. Naproti tomu Centrum prevence rizikové virtuální komunikace se o blokaci nevhodného v takové míře nezajímá, jelikož podle tohoto centra je základem prevence pochopení, jak by se uživatel měl v kybernetickém prostředí chovat celkově, aby se v něm vyhnul šikaně.

Mně osobně se zdá přístup Centra prevence rizikové virtuální komunikace vhodnější, jelikož jsem názoru, že blokací jednoho nevhodného obsahu se nevyhneme dalším nebezpečím v kybernetickém prostředí. Zároveň může mít nevhodný obsah, který je třeba už dávno nahlášený a stažený, pro oběť kybernetické šikany nepříjemné následky, jelikož kyberšikana probíhá před širokým obecnstvem virtuálního světa, může se případně znovu objevit, a tím si oběť své ponížení znovu připomene.

Na základě rozhovorů s experty jsem také dospěla k názoru, že Centrum prevence rizikové virtuální komunikace pracuje na prevenci zevrubněji než Národní centrum bezpečnějšího internetu. Dále se mi práce Centra prevence rizikové virtuální komunikace líbila proto, že se snaží poskytovat prevenci zdarma a zajišťuje ji díky grantům různých institucí.

Summary

This bachelor work using theory of evaluation, theory of bullying and theory of cyberspace includes exploration of the concept cyberbullying as a social problem and evaluation of organizations dealing with prevention of cybernetic bullying in the Czech republic.

The work contains definition of the term cyberbullying, forms, instrument of cyberbullying and explanation the difference between cyberbullying and classic bullying. According to the exploration of cyberbullying as a social problem it can be said, that cyberbullying is possible to understand in two ways – the way of school legislation as bullying using informational technology or the way of computer criminality as potential criminal act. Because cyberbullying is phenomenon of last few years, there are not many researches about the topic in the Czech republic nor abroad. Available researches approve, that there are more students, who experienced cyberbullying, than in last years. Also there are more people, who learnt about the risks of cyber communication.

Cyberbullying in the national legislation is mentioned in documents by ministry of education and ministry of home office, but law regulating specifically cyberbullying doesn't exist. There are some projects on supra-national level, but they are recently implemented and aren't evaluated yet.

The work includes explanation of the phenomenon's prevention and problems with this. The prevention should be diversified according to different stakeholder's needs.

The interviews, that were made with stakeholders, who had experience with programs to prevent cyberbullying, shows that there are two main training centres – Centrum prevence rizikove virtualni komunikace and Narodni centrum bezpecnejsiho internetu, which trained other organizations for prevention of cyberbullying. These training centres were evaluated according to selected criteria.

It can be seen from the evaluation, that approach of each of the centre is different, because of difference between understanding cyberbullying, and so it is different their approach to prevention and solution of cyberbullying with stakeholders. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace is interested in cyberbullying as a form of bullying, Narodni centrum bezpečnějšího internetu sees the cyberbullying as a product of dangerous environment of cyberspace.

The reason of this difference is because Narodni centrum bezpečnějšího internetu implements project Safer internet according to EU standard of the project (which focuses on block of inappropriate content). Centrum prevence rizikové virtuální komunikace focuses on users understanding how to behave in cyberspace to prevent the bullying.

The approach of Centrum prevence rizikové virtuální komunikace is, in my opinion, better, because the blocation of dangerous content cannot stop another dangerous content. Also the victim of cyberbullying can bare the unpleasant consequences of cyberbullying, because it takes place in front of wide audience of virtual world, which can remind the humiliation.

Použitá literatura

AISIS [Česká republika]. *Kyberšikana na českých školách*. [online; rok zpracování 2010]. Dostupný z WWW:

<<http://www.minimalizacesikany.cz/component/content/category/58-vyzkum-kybersikana-2010>>

BARAK, A. 2008. *Psychological aspects of cyberspace: Theory, research, applications*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-69464-3

BELSEY, B. Cyberbullying [online]. [citováno 2012-04-18]. Dostupné z www: <<http://www.cyberbullying.ca/>>

BERAN, QING. *The relation ship between bullying and cyberbullying*. Journal of Student wellbeing [online]. 2007, vol. 1 (2) [vyšlo 2007-12; cit. 2012-26-1]. Dostupný z WWW: <<http://www.ojs.unisa.edu.au/index.php/JSW/article/viewFile/172/139..>>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace [online]. 2012, 2012-04-18 [2012-04-18]. Dostupné z www: <<http://prvok.upol.cz/>>.

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 1* [online; rok zpracování 2010]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 2* [online; rok zpracování 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *E-BEZPEČÍ – NEBEZPEČÍ ELEKTRONICKÉ KOMUNIKACE 3* [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci [Česká republika]– *Využívání mobilního telefonu dětmi 8 – 18 let* [online; rok zpracování 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy>

Department for children, schools and families. *Cyberbullying – Supporting school staff*. [online; rok zpracování 2007]. Dostupný z WWW: <<http://www.atl.org.uk/Images/DCSF%20Cyberbullying%20guidance.pdf>>

DUNOVSKÝ, DYTRYCH, MATĚJČEK a kol. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing House. ISBN 80-7169-192-5

Europa. *Sociální síť: Komise prostředníkem dohody mezi předními internetovými společnostmi*. Press releases RAPID. Vydáno 2009-02-10 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/232&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>

European parliament. *Decision 1351/2008/EC*. [online]. [cit. 2012-04-18] Dostupný z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/internet/124190d_en.htm>

GIDDENS, A. 2000. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 8072031244

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2

HINDUJA, S., PATCHIN, J. W., BURGESS-PROCTOR, A. Cyberbullying – parent/teenager „scripts“ to promote dialogue and discussion. [online; rok zpracování 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_scripts.pdf>

HINDUJA, S., PATCHIN, J.W. Research summary: Cyberbullying victimization. . [online; rok zpracování 2005]. Dostupný z WWW:<http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_victimization.pdf>

CHROMÝ, J. 2010. *Kriminalita páchaná na mládeži: Aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-825-3

KLIMEŠ, D. *Proměny dětského zla*. Mimochoodem info. Vydáno 2007 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://mimochoodem.info/2007/promeny-detskeho-zla/>>

KOLÁŘ, M. *Školní program proti šikanování: Zkrácená závěrečná zpráva projektu MŠMT: Specifický Program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. [online]. MŠMT, 2003. [cit. 2012-26-1] Dostupný z WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>

KOLÁŘ, M. 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5

LENHART, A. *Cyberbullying and online teens pew internet and american life project*. [online; rok zpracování 2008]. Dostupný z WWW: <cyber.law.harvard.edu>

MACHOVÁ, J. a kol. 2009. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2715-8

Minimalizace šikany [online]. 2008, 2012-04-18 [2012-04-18]. Dostupné z www: <<http://www.minimalizacesikany.cz/>>.

Ministerstvo vnitra ČR. *Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník*. [online]. [cit. 2012-04-18] Dostupný z WWW: <www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>

MŠMT. *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany mezi žáky*, Č.j. 24 246/2008-6. [online] Praha, 2007. 12 str. [cit. 2012-24-1] Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=Metodick%C3%BD+pokyn+ministra+%C5%A1kolstv%C3%AD%2C+ml%C3%A1de%C5%BEe+t%C4%9Blov%C3%BDchovy+prevenci+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD+mezi+%C5%BE%C3>>

%A1ky+%C5%A1kol+%C5%A1kolsk%C3%BDch+za%C5%99%C3%ADzen%C3%A
D>

MŠMT. *Prevence sociálně patologických jevů*. [online] Praha, 2003. . [cit. 2012-24-1]
Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>>

Národní centrum bezpečnějšího internetu [online]. 2011, 2012-04-18 [2012-04-18].
Dostupné z www: <<http://www.saferinternet.cz/>>.

Parlament České republiky. *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod*. [online]. [cit. 2011-14-11] Dostupné z
WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

Polčák, R.: *Kyberprostor: Nové výzvy právní teorii*. Právny obzor, 2004, roč. 3, č. 87.
[online]. [cit. 2011-14-11]. Dostupný z WWW:
<<http://www.sappress.sk/pravnyobzor/87-03-05.pdf>>

PRICE, DALGLEISH. *Cyberbullying. Experiences, impacts and coping strategies as told by Australian young people*. [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW:
<<http://www.kidshelp.com.au/upload/22878.pdf>>

Projekt E-bezpečí [online]. 2008, 05-06-2012 [05-05-2012]. Dostupné z www:
<<http://www.e-bezpeci.cz/>>.

QING, L. *New bottle but old wine*. [online; rok zpracování 2012] Dostupný z WWW: <
http://people.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyber_chb2005.pdf>

ROGGERS, V. 2011. *Kyberšikana*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-984-2

ŘÍČAN, P. 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi : jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*.
Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9

Saferinternet.cz [online]. 2011, 05-06-2012 [05-05-2012]. Dostupné z www:
<<http://www.saferinternet.cz/>>.

VANÍČKOVÁ, E. 2002. Cesta za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi. Praha: Jakub Mrázek. ISBN 80-238-9448-X

VESELÝ, NEKOLA. 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik: Přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-75-5

WELCH, T. *Famous cases of cyberbullying*. Suite 101. Vydáno 2011-01-27 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://tobywelch.suite101.com/famous-cases-of-cyberbullying-a338305>>

WILLARD, N. An educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. [online; rok zpracování 2007]. Dostupný z WWW: <<http://csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rady na prevenci kyberšikany rodičům

Příloha č. 2: Rady na prevenci kyberšikany škole

Příloha č. 3: Rady na prevenci kyberšikany dětem

Přílohy

Příloha č. 1: Rady na prevenci kyberšikany rodičům

I když se rady pro rodiče ohledně prevence a řešení kyberšikany značně podobají prevenci a řešení tradiční šikany, je zapotřebí si uvědomit, že kybernetická šikana se na rozdíl od té klasické odehrává zejména v prostředí domova oběti. Rady rodičům a školám specificky pro kyberšikanu, které uvádí občanské sdružení AISIS zní následovně:

- přijmout fakt, že život ve virtuálním světě k dětem patří
- naučit se pohybovat ve virtuálním světě - toto pomůže pochopit dítě
- uvědomit si, že technické vymoženosti za problém nemohou, nemá smysl je dětem zakazovat
- na druhou stranu děti, které žijí ve virtuálním světě více než v reálném jsou kyberšikanou více ohroženy - podpora i jejich reálných aktivity
- zájem o to, co dítě na internetu dělá
- sledovat, jak se dítě při elektronické komunikace chová včetně reakcí na rodičovu přítomnost
- vysvětlení rizik ve virtuálním světě
- učit dítě chránit svou identitu
- zjištění, jaké existují technické možnosti ochrany dítěte
- pokud se dítě s kyberšikanou svěří - uložit nebo vytisknout maily, SMS... - může posloužit jako důkazní materiál
- zkusit zjistit, kdo je agresorem - podle průzkumu je 78% agresorů ze stejné školy jako oběť
- kyberšikana často souvisí se šikanou tváří v tvář, ptát se dítěte, zda mu neublíží i jinak než v kyberprostoru
- pokud dojde ke zjištění, že agresor je ze školy dítěte, kontaktovat zástupce školy
- v případě, že existuje podezření na trestný čin, kontaktovat Policii ČR

Organizace Člověk v tísni ve své příručce Kyberšikana a její prevence uvádí těchto 10 rad pro rodiče o prevenci kyberšikany:

„1. Zajistěte, aby dítě vědělo, že všechna pravidla chování při kontaktu s ostatními lidmi jsou stejná jak v reálném životě, tak i při kontaktu s lidmi

prostřednictvím Internetu nebo mobilního telefonu.

2. Ujistěte se, že vaše škola má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na Internetu. Ten by neměl pokrývat pouze hrozby sexuálních predátorů, ale také to, jak se preventivně chránit a odpovídat na online obtěžování vrstevníků.

3. Učte své děti vhodnému chování na Internetu. Seznamte je s pravidly používání Internetu či mobilního telefonu.

Vysvětlete jim, k jakým problémům může dojít, pokud je moderní technologie zneužita (např. zničení jejich pověsti, dostání se do problémů ve škole nebo s policií). Uvědomte si, že vaše dítě může být jak oběť, tak pachatel.

4. Buďte vzorem vhodného užívání moderních technologií.

5. Sledujte aktivity svých dětí, když jsou online. Zajímejte se o to, k čemu vaše dítě mobilní telefon či Internet používá

6. Používejte filtrační a blokační software jako součást „komplexního“ přístupu k online bezpečnosti. Pamatujte však, že softwarové programy samy o sobě neuchovají děti v bezpečí a nejsou prevencí před kyberšikanou nebo před zpřístupněním nevhodného obsahu.

7. Všimněte si varovných znaků toho, že se děje něco neobvyklého, jak se dítě při elektronické komunikaci chová, včetně reakcí dítěte na vaši přítomnost.

8. Použijte „Smlouvu o používání Internetu“, kterou můžete přepracovat i na užívání mobilního telefonu.

9. Kultivujte a udržujte se svými dětmi otevřenou a upřímnou linii komunikace

10. Dejte dítěti najevo, že za vámi může přijít s problémem.“

Součástí příručky je také 10 rad pro rodiče na řešení kyberšikany:

„1. Ujistěte se, že se vaše dítě cítí (a je) v bezpečí a zajistěte mu bezpodmínečnou podporu.

2. Důkladně vyšetřete situaci tak, abyste plně porozuměli tomu, co se stalo, kdo byl do kyberšikany zapleten, a jak to všechno začalo. Nalezení hlavní příčiny kyberšikany vám pomůže rozhodnout se pro adekvátní řešení.

3. Vyhněte se bezprostřednímu zákazu přístupu na ICQ, e-mail, sociální síť, mobil, popř. Internet jako takový.

4. Pokud to uznáte za vhodné, kontaktujte rodiče kyberagresora, nebo

naplánujte schůzku

s vedením školy (nebo důvěryhodným učitelem), abyste věc mohli společně probrat.

5. V případě nutnosti kontaktujte a spolupracujte s poskytovatelem internetové služby,

mobilním operátorem nebo správcem chatovací místnosti.

6. V některých případech je vhodné kontaktovat policii. Např. tehdy, když je vyhrožováno

fyzickým napadením nebo může být spáchán trestný čin.

7. Hovořte o kyberšikaně s ostatními rodiči a místními organizacemi, abyste zvýšili jejich

povědomí o tomto chování a zjistíte spolu rozsah kyberšikany mezi dětmi z vašeho okolí.

8. Vyvod'te tvrdé důsledky, pokud se vaše dítě angažuje v kyberšikaně coby agresor a zvyšujete trest, pokud se toto chování opakuje, nebo je opravdu závažné.

9. Spolupracujte se školou vašeho dítěte.

10. Detailně mluvte o problému se svým dítětem a ujistěte se, že plně rozumíte rolím

obou stran, motivaci a tomu, jak byla technologie zneužita.“

Příloha č. 2: Rady na prevenci kyberšikany pedagogům

Občanské sdružení AISIS radí školám a pedagogům souhrně takto:

DOPORUČENÍ – co může dělat škola

- vzdělávat učitele, jak v této oblasti postupovat – naučit je vyhledat pro šikanované dítě pomoc
- zapojit ICT pracovníka do preventivního programu

Rady pro metodiky prevence a učitele

- sledovat spokojenost dětí ve třídě
- mluvit o vztazích ve třídě
- seznámit děti s pojmem kyberšikana

- založit si profil na sociálních sítích - může to být prostředek komunikace s dětmi
- naučit děti využívat všechny softwarové bloky a ochrany technického rázu
- mluvit s dětmi o tom, jak chránit svou identitu

V příručce Kyberšikana a její prevence jsou rady školám a pedagogům opět rozdělené na rady pro prevenci a rady pro řešení kyberšikany. Prevence závisí podle tohoto dokumentu opět na 10 hlavních bodech, a to:

„1. Formálně vyhodnoťte rozsah problému ve vaší škole za použití výsledků získaných z dotazníků nebo rozhovorů se studenty.

2. Učte studenty tomu, že všechny formy šikanování jsou nepřijatelné, a že kyberšikana může být předmětem disciplinárního řízení uvnitř školy

3. Vymezte jasná pravidla používání Internetu, počítačů a ostatních elektronických zařízení.

4. Využívejte vrstevnického prvku. Dejte prostor starším spolužákům, aby vedli přednášky pro své mladší kolegy a sdíleli s nimi své zkušenosti.

5. Konzultujte se svým vedením vhodné postupy při řešení případů kyberšikany ještě PŘEDTÍM, než k nim dojde.

6. Zahrňte pojem „kyberšikana“ do školního řádu a preventivního programu.

7. Nainstalujte do počítačů ve školních učebnách software, který bude blokovat vámi zadané webové stránky.

8. Pěstujte pozitivní školní klima.

9. Vzdělávejte své blízké okolí. Využijte svých znalostí nebo znalostí externích odborníků a zorganizujte besedy nejen pro své studenty a pedagogický sbor. Pozvěte i rodiče, prarodiče, všechny dospělé, kteří s vašimi studenty přichází do kontaktu.

10. Stanovte ve své škole „specialistu na kyberšikana“.

Dalších 10 bodů je věnováno řešení kybernetické šikany:

„1. Důkladně vyšetřete všechny incidenty

2. Zajistěte si podporu a pomoc externího pracovníka, se kterým má vaše škola navázanou spolupráci, nevyjímaje pracovníka represivního orgánu.

3. Jakmile identifikujete agresora/y, zvolte takové řešení, které je odpovídající závažnosti prohřešku a důsledkům, které způsobil.

4. Informujte rodiče kyberagresora o tom, že chování jejich dítěte je bráno vážně a na vaší škole nebude tolerováno.

5. Poučte rodiče o tom, že mohou kontaktovat právníka. Některé případy kyberšikany nespádají do kompetencí školy

6. V případech, kdy se kyberšikana odehrála prostřednictvím mobilního telefonu, kontaktujte mobilního operátora. Shromažďuje data, která mohou sloužit jako důkaz.

7. Ponechávejte si všechny důkazy kyberšikany.

8. Kontaktujte a spolupracujte s MySpace, Facebookem, nebo jakýmkoli jiným webovým prostředím, kde ke kyberšikaně došlo.

9. Poproste o radu ostatní školy, jak ony v minulosti řešily podobné případy.

10. Používejte kreativní strategie neformálních řešení, obzvláště v případech méně závažných forem kyberšikany, které nevyústily do závažné újmy oběti.“

Příloha č. 3: Rady na prevenci kyberšikany dětem

Rady pro děti nespočívají jen v prevenci a obraně proti útoku kyberagresora, ale jsou také zaměřeny na to, aby se dítě agresorem v kybernetickém prostoru nestalo. Příručka „*Kyberšikana a její prevence*“ od skupiny Člověk v tísni předkládá nejdříve několik obecných rad, jak předejít tomu, aby dítě bylo v kyberprostoru obětí kyberšikany nebo jejím agresorem. Na základě těchto rad jsem vytkla několik bodů:

- Vždy respektovat ostatní uživatele.
- Neposílat neznámým osobám nikomu jakékoli osobní údaje a intimní informace o své osobě
- Udržujte hesla k e-mailu i apod. v tajnosti
- Nevěřit každé informaci, která je na Internetu získána
- Seznámit se s pravidly chatu či diskuse
- Nedomlouvat si schůzku po Internetu, aniž by byl informován ještě někdo jiný – nejlépe
- Svěřit se (nejlépe dospělému) při dojmu nevhodnosti webové stránky.
- Neotevírat přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.
- Seznámit se s riziky, která souvisí s elektronickou komunikací.

Pro oběť nebo svědka kybernetické šikany bylo stanoveno 7 rad, jak se při napadení chovat:

1. Úplně ukončete komunikaci s útočníkem
2. Zamezit útočníkovi v přístupu k účtu, telefonnímu číslu a je-li to v dané situaci možné, i k nástroji či službě, pomocí které své útoky realizuje kontaktováním poskytovatele služby.
3. Oznamit útok, poradit se s někým blízkým, kdo může pomoci. Jestliže je problém vážný, je třeba zapojit při řešení specializované instituce.
4. Uchovat důkazy (SMS zprávy, e-maily, zprávy z chatu, odkazy na webové stránky s problematickým obsahem apod.)
5. Vyhledat pomoc psychologa, zaměřit se na trénink asertivity
6. Všímat si okolí (pro svědky) – pasivní přístup dělá ze svědka pachatele.
7. Podpořit oběti (pro svědky)- rada, co mají oběti dělat a na koho se obrátit, pomoc kyberšikanu nahlásit.